

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: Učitelství pro SŠ

Studijní obor: Profesní studium pro SŠ, Učitelství všeobecně
vzdělávacích předmětů pro ZŠ a SŠ (ČJ-OV)

**Srovnání domácího násilí páchaného na ženách
a na seniorech**

**The Comparison of the Domestic Violence against
Women and against Seniors**

Diplomová práce: 2013–FP–KFL–248

Autor:

Bc. Barbora Jelínková

Podpis:

.....

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	Tabulek	pramenů	příloh
87	0	2	2	40	1

V Liberci dne: 23. 4. 2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Barbora Jelínková
Osobní číslo: P11000867
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy - základy společenských věd
Název tématu: Srovnání domácího násilí páchaného na ženách a na seniorech
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Cílem práce je představit srovnání dvou projevů domácího násilí páchaného na ženách a na seniorech. Z tohoto důvodu studentka musí splnit několik dílčích cílů. Za prvé zmapovat různé přístupy k domácímu násilí páchaného na ženách a na seniorech. Za druhé charakterizovat pojem domácího násilí a druhy tohoto násilí. Představit nástin fenomenologie průběhu střetů, oběti a agresora. Na základě těchto kroků vytvořit srovnání.

Metody: Studentka použije následující metody práce: studium a analýza textových materiálů, analýza provedených výzkumů případně kvalitativní výzkum. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BUSKOTTE, Andrea. Z pekla ven: žena v domácím násilí. Brno: Computer Press, 2008.
- CONWAY, Helen L. Domácí násilí: příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. platným od 1. ledna 2007. Praha: Albatros, 2007.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila; MACHÁČKOVÁ, Radka; VITOUŠOVÁ, Markéta. Domácí násilí - přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002.
- Kolektiv autorů. Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006.
- HUŇKOVÁ, Markéta; VOŇKOVÁ, Jiřina. Domácí násilí v ČR z pohledu práva: (efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím). Stráž pod Ralskem: Justiční akademie ČR, 2004.
- NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. Praha: Academia, 2009.
- PIKÁLKOVÁ, Simona (ed.). Mezinárodní výzkum násilí na ženách - Česká republika/2003 : příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004.
- ŠEVČÍK, Drahomír; ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 2011.
- VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. Partnerské násilí. Praha: Linde, 2008.
- VAVROŇOVÁ, Marie; PROKOPOVÁ, Zdenka. Přežila jsem: výpovědi týraných žen. Praha: Rosa, 2002.
- VOŇKOVÁ, Jiřina; HUŇKOVÁ, Markéta. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: ProFem, 2004.
- VOŇKOVÁ, Jiřina. Vaše právo!: první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí. Praha: ProFem, 2005.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce:

30. října 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

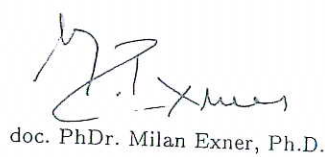
30. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 3. ledna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Srovnání domácího násilí páchaného na ženách
a na seniorech
Jméno a příjmení Barbora Jelínková
autora:
Osobní číslo: P11000867

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 23. 4. 2013

Barbora Jelínková

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Ondřeji Lánskému, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování této diplomové práce.

Dále děkuji mé rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla v průběhu zpracovávání diplomové práce a které si nesmírně vážím.

Anotace:

Tato diplomová práce se zabývá domácím násilím a to páchaném na ženách a na seniorech. Práce je zaměřená teoreticky a na základě získaným informací porovnávám domácí násilí na ženách a na seniorech, jelikož násilí na těchto skupinách má některé společné znaky a některé zcela odlišné.

Práce je rozdělena celkem do čtyř hlavních kapitol, které se dále dělí do podkapitol. První kapitola pojednává obecně o domácím násilí, vymezují zde pojem domácí násilí, popisují jeho složky, formy, znaky a příčiny. Zmiňují zde výskyt domácího násilí v České republice. Druhá kapitola se věnuje domácímu násilí na ženách. Zaměřují se hlavně na ženy jako na oběti domácího násilí a na muže jako na pachatele. Na základě přečtené literatury zde popisují příčiny a důsledky domácího násilí páchaného na ženách. V závěru této kapitoly se zabývám Zákonem na ochranu před domácím násilím. Třetí kapitola je o domácím násilí páchaném na seniorech a věnují se především pojmu EAN (elder abuse and neglect). Kde pojem EAN se vymezuje jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného seniora. V poslední kapitole se zaměřují na srovnání těchto dvou skupin. Na základě přečtené literatury provádím komparaci domácího násilí páchaného na ženách a na seniorech z různých hledisek. Porovnávám prostředí, příčiny, formy, osobu oběti a pachatele a možnosti úniku. V závěru kapitoly zmiňují postoje společnosti k domácímu násilí na ženách a na seniorech.

Klíčová slova: Ageismus; agresor; domácí násilí; senioři; naučená bezmocnost; osoby ohrožené domácím násilím; pachatel; syndrom týrané osoby; syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného seniora; ústavní péče; ženy.

Annotation:

This thesis deals with domestic violence and against women and seniors. The thesis is focused theoretically and on the basis of information obtained by comparing domestic violence against women and the elderly, as the violence of these groups have some common features and some completely different. The thesis is divided into four main chapters, which are further divided into subsections. The first chapter is about domestic violence in general, I define here the concept of domestic violence, I describe here forms, signs and causes of domestic violence. I refer here to the occurrence of domestic violence in the Czech Republic. The second chapter deals with domestic violence against women. I focus mainly on women as victims of domestic violence and men as perpetrators. Based on the literature, I describe the causes and consequences of domestic violence against women. At the end of this chapter deals with the law on protection against domestic violence. The third chapter is about domestic violence against seniors is mainly dedicated to the concept of EAN (elder abuse and neglect). Where the term EAN syndrome is defined as abuse and neglect of seniors. In the last chapter focuses on the comparison of these two groups. Based on the literature I have read comparing domestic violence against women and the elderly from different perspectives. Comparing environments, causes, forms, and offender person victims and the possibility of escape. At the end chapter refers to society's attitude to domestic violence against women and seniors.

Keywords: Aggressor; ageism; domestic violence; battered person syndrome; elder abuse neglect; institutional care; learned helplessness; people at risk of domestic violence; perpetrator; women; seniors.

Obsah

Obsah.....	7
Úvod a metodologická poznámka.....	9
1. Domácí násilí.....	12
1.1 Základní vymezení pojmu domácího násilí.....	12
1.2 Klíčové aspekty domácího násilí.....	17
1.3 Formy domácího násilí	24
1.4 Cyklus domácího násilí	28
1.5 Výskyt domácího násilí v České republice.....	31
2. Domácí násilí páchané na ženách.....	33
2.1 Subjekty domácího násilí: ženy a agresori.....	33
2.2 Příčiny setrvání v násilnickém vztahu a důsledky domácího násilí páchaném na ženách.....	39
2.3 Mýty o domácím násilí páchaném na ženách.....	42
2.4 Zákon na ochranu před domácím násilím.....	45
3. Domácí násilí páchané na seniorech.....	48
3.1 Základní vymezení pojmu domácího násilí páchaného na seniorech.....	48
3.2 Subjekty, formy a příčiny domácího násilí páchaného na seniorech.....	49
3.3 Pojem EAN	53
3.4 Mýty o domácím násilí páchaném na seniorech.....	61
3.5 Násilí na seniorech v ústavní péči.....	63
4. Srovnání domácího násilí páchaného na ženách a na seniore.....	65
4.1 Prostředí domácího násilí.....	66
4.2 Oběť a možnost úniku před domácím násilím.....	67

4.3 Osoba pachatele.....	69
4.4 Příčiny domácího násilí.....	70
4.5 Formy domácího násilí.....	72
Závěr.....	77
Seznam literatury.....	83
Seznam příloh.....	86
Přílohy.....	87

Úvod a metodologická poznámka

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala domácí násilí. Konkrétně budu zkoumat a posléze komparovat násilí páchané na ženách a na seniorech. Tyto dvě skupiny jsem si zvolila z toho důvodu, že ženy jsou jako oběti domácího násilí velice často diskutovaným tématem, avšak téma seniorů jako obětí domácího násilí je výzkumníky i veřejností někdy opomíjena.¹ Domácí násilí se stává nebezpečným celospolečenským jevem, kterému by měla být věnována patřičná pozornost.

Předložená diplomová práce je koncipovaná jako teoretická. Neklade si za cíl zmiňovanou problematiku zcela vyřešit. Jejím cílem je spíše zmapovat toto téma a předložit ucelené zpracování informací týkajících se domácího násilí (na ženách a na seniorech) a na základě prostudované literatury tyto dvě podoby zkoumaného fenoménu (domácí násilí) srovnat. Z metodologického hlediska jsem pro vypracování práce zvolila deskriptivní a komparativní metodu.² Cílem práce, jinými slovy, je obě skupiny ohrožené domácím násilím hlouběji popsat a následně je v klíčových oblastech vzájemně porovnat. Pozornost věnuji především příčinám a formám domácího násilí a dále osobě oběti a pachatele. Moje práce navíc zohledňuje hlavně sociologickou rovinu analýzy daného problému.

V jednotlivých kapitolách práce budu hledat odpověď na otázku, zda je domácí násilí páchané na ženách v některých bodech stejné jako násilí páchané na seniorech, popřípadě jestli se v některých oblastech výrazně odlišují. Základní hypotéza zní, že obě skupiny jsou si v hlavních znacích podobné. Hlavní podobnosti lze předpokládat především v prostředí, kde k domácímu násilí dochází, protože k němu dochází v rodině či ve společné domácnosti. Další podobnosti jsou ve formách násilí. Fyzické, psychické a ekonomické násilí se bude vyskytovat jak u žen, tak i u seniorů.

V první kapitole věnuji pozornost obecné rovině zkoumání fenoménu domácího násilí. Seznamuji čtenáře s dosavadními poznatky v oblasti této problematiky: stručně zmiňuji historii pojmu, jeho složky, znaky, příčiny, formy domácího násilí

¹ Topinková, E.: *Špatné zacházení se seniory*. [online]. November 2004. [cit. 2013-11-01]. Dostupné z <<http://www.pecujicionline.shtml?x=197810>>.

² Blíže ke komparativní metodě viz s. 11

a v neposlední řadě se zaměřuji na výskyt domácího násilí v České republice na základě použití příslušných statistik.

Ve druhé kapitole shrnuji poznatky o domácím násilí páchaném na ženách. Zaměřila jsem se na charakteristiku agresora (muže) a oběti (ženy); dále zmiňuji také důsledky domácího násilí, které mají vždy silně devastující účinky na fyzický i psychický stav zasažené osoby. V závěru této kapitoly popisuji několik mýtů o domácím násilí na ženách, které často vedou k popírání a k akceptaci domácího násilí. Okrajově zmiňuji také právní ochranu před domácím násilím, jelikož v této oblasti došlo během posledních let ke značnému posunu směrem k lepší ochraně oběti.

Mnohem obtížnější bylo získat a analyzovat informace o domácím násilí páchaném na seniorech. Zejména z toho důvodu, že se tímto tématem v České republice zabývá stále jen relativně velmi malý okruh autorů a autorek a ani na celosvětové úrovni³ nebyla dosud problematika špatného zacházení se seniory dostatečně uchopena. V této souvislosti jsem se zaměřila především na výklad pojmu EAN (z angl. *Elder Abuse and Neglect*). Přestože EAN překládáme, jako týrání nebo špatné zacházení (abuse) a zanedbávání (neglect) starší osoby (elder), tato problematika v sobě zahrnuje i jev zneužívání, který v názvu není vlastně plně obsažen. Vymezení pojmu EAN a jeho formy jsou tak jedním z významných momentů třetí kapitoly.

Za nejpodstatnější považuji poslední kapitolu, ve které nabízím komparaci násilí páchaného na ženách a na seniorech a to na základě analyzované odborné literatury.

Metodologická poznámka

Pro srovnání domácího násilí páchaného na ženách a na seniorech použiji⁴ metodu komparativní. Cílem diplomové práce bude za použití komparativní metody odpovědět na dvě základní otázky:

- Co má společného domácí násilí páchané na ženách a na seniorech?
- Čím se od sebe liší domácí násilí páchané na ženách a na seniorech?

Na základě získaných informací z literatury budu komparovat domácí násilí páchané na ženách a na seniorech z několika hledisek:

³

Kovařík, J.; Zimmelová, P. Násilí na seniorech. In: Buriánek, J.; Kovařík, J.; Zimmelová, P.; Švestková, R. *Domácí násilí na mužích a seniorech*. Praha a Kroměříž: Triton, 2006, s. 81.

⁴

Šanderová, J. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 22-31.

- Prostředí, ve kterém dochází k domácímu násilí. Zde předpokládám společné znaky, jelikož u obou skupin je prostředí společné – rodina (společná domácnost)
 - Oběti (žena a senior): Zde předpokládám, že budou značné odlišnosti, které budou dány věkem a zdravotním stavem oběti. Za společný znak, zde považuji vztah závislosti na pachateli (emocionální, materiální).
 - Osoba pachatele. Myslím, že pachatelé budou rozdílní. U domácího násilí páchaného na ženách jsou iniciátoři násilí muži. U seniorů to bývají různé osoby, ale nejčastěji jejich děti, vnoučata nebo ostatní příbuzní, se kterými žijí ve společné domácnosti.
 - Příčiny domácího násilí: Předpokládám, že některé příčiny, které vedou ke špatnému zacházení a týrání se ženami a seniory budou společné. Především to budou ty příčiny, které se budou týkat rodinných vztahů a osobnosti pachatele. Odlišné budou ty příčiny, které se vyplývají ze špatného zdravotního a psychického stavu starého člověka.
 - Formy násilí: Předpokládám, že společné budou formy tělesného a psychického násilí, které bývají nejčastější formou násilí vůbec. Specifické bude násilí ekonomické páchané na seniorech a další formy násilí páchaného na starých lidech (zanedbávání péče, systémové týrání atd.).
- Komparaci provedu na základě přečtených titulů a studií. Nebudu ji provádět v historickém vývoji jednotlivých hledisek, ale zaměřím se na situaci posledních let.

1. Domácí násilí

V této kapitole vymezuji obecně pojem domácí násilí, zabývám se příčinami, znaky a formami domácího násilí. Dále se zaměřuji na osoby ohrožené domácím násilím a na pachatele, popisuji zde cyklus domácího násilí. V závěru kapitoly zmiňuji výskyt tohoto fenoménu v České republice.

1.1 Základní vymezení pojmu domácího násilí

Na úvod bych zmínila historický vývoj pojmu domácího násilí a to především páchaného na ženách. Domácí násilí není v minulosti věcí neznámou, ale patriarchální uspořádání společnosti mělo za následek obtíže při odhalování tohoto jevu. V dřívějších dobách měli vůdčí postavení v rodině, na pracovišti a obecně také ve společnosti právě muži. Ženy jim byly zcela podřízeny. Ženy, které se nechtěly zcela podřít svému muži, byly často týrané. Manželé přebírali plnou zodpovědnost za život své ženy a mohli rozhodovat o tom, jakým způsobem ženu potrestají. Nejčastějším trestem bylo právě domácí násilí a to jak v podobě psychické, tak i fyzické.⁵

S vývojem společnosti nabyl postupně vztah mezi muži a ženami určité rovnoprávnosti, ale v některých rodinách přetrvává uznání práva mužů na řízení života domácnosti. Veliké proměny přišly s nástupem feministického hnutí. V Evropě došlo k významné emancipaci žen během Francouzské revoluce, která propukla v roce 1789. Ta vzbudila zájem řady žen o rovnoprávnost a své postavení ve společnosti. Jednou z největších bojovnic byla Olympe de Gouges, která již od 80. let 18. století vystupovala s předzvěstí velké společenské proměny, jejímž úkolem bude osvobodit ženy od nadvlády mužů. Jako odpověď na slavnou Deklaraci lidských práv (Deklarace práv muže a občana), hlavní dokument revoluce, vydala v roce 1791 Deklaraci práv ženy a občanky. Nejednalo se však o pouhý přepis Deklarace. Prohlašovala, že ženy se rodí svobodné a jsou si rovné s muži. Zároveň požadovala garanci rovných práv ve všech oblastech života.⁶

5

Anarchofeministická skupina [online]. [cit. 2012-11-24]

Dostupné z : <<http://fs8brezna.ecn.cz/files/Anarchofeminismus.html>>.

6

Anarchofeministická skupina [online]. [cit. 2012-11-24] Dostupné z : <<http://fs8brezna.ecn.cz/files/Anarchofeminismus.html>>.

Od 19. století ženy vytvářely vlastní hnutí. Například v Rakousku-Uhersku v roce 1864 byl založen Americký klub dam, který poskytoval ženám vědomosti a snažil se podporovat ženy, které se dostaly do životní nouze. V klubu během let vyrostla generace žen, které pak samy stály u zrodu ženských vzdělávacích institucí.⁷

Díky feministickému hnutí došlo k odhalení domácího násilí páchaného v prostoru rodiny a domácí násilí již nebylo považováno za ryze soukromou věc, jinými slovy se i zde projevuje klasická zkratka ve vnímání obsahu feministického hnutí: osobní je politické. Ve 20. století bylo domácí násilí označeno za veřejný problém, který je nutno řešit a ne se od něj distancovat. Dále bylo zjištěno, že domácí násilí není vázané na určitou zemi, rasu, třídu, náboženství, vzdělání, ale prostupuje všemi těmito aspekty.⁸

Z psychologického ani právního hlediska prozatím nebyla ustanovena jednotná definice pojmu domácího násilí, která by byla shodně používána jak při výzkumu tak i v odborných publikacích. Chybějící jednotná definice může mít za následek nesprávné či zavádějící závěry. Definice jsou si samozřejmě v něčem podobné a opakují se, jelikož opisují jev s typickými znaky. Zaměřím se tudíž na několik definic domácího násilí z různých zdrojů a z různých úhlů pohledu.

Podle Střílkové a Fryštáka zní definice domácího násilí takto: „Opakované násilné jednání nebo opakované vyhrožování násilným jednáním, v důsledku kterého dochází nebo hrozí, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě, nebo lidské důstojnosti, mezi osobami, které jsou či byly spolu v intimním, rodinném či jiném obdobném vztahu, žijí ve společně obývaném domě či bytě (...) a lze mezi nimi jednoznačně identifikovat osobu násilnou i ohroženou, proti níž takové útoky nebo výhružky útokem směřují.“⁹

Donalinka definuje domácí násilí jako „fyzické, psychické anebo sexuální násilí

⁷

Český dialog (časopis pro Čechy doma i v zahraničí) [online].[cit. 2012- 11- 24] Dostupné z : <<http://www.ceskydialog.net/clanek.php?idcl=1434&aidci=>>.

Společnost žen a mužů z aspektu gender: Sborník studie vzniklých na základě semináře

⁸

Marvánová – Vargová, B. a kol. *Partnerské násilí*. Praha: LINDE, 2008. s. 19.

⁹

Střílková, P.; Fryšták, M. *Výkázání jako prostředek ochrany před domácím násilím*. Ostrava: Key Publishing, 2009, s. 13.

mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti. Intenzita násilných incidentů se stupňuje a vede ke ztrátě schopností včas tyto incidenty zastavit a efektivně vyřešit narušený vztah.“¹⁰

Ministerstvo vnitra definuje domácí násilí v rodině jako „dlouhodobé násilné chování v rodině, které zahrnuje jakékoliv činy nebo opomenutí spáchaná v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují vývoj jeho osobnosti.“¹¹

Huňková, Voňková definují násilí jako „zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví“.¹²

Anarchofeministická skupina chápe násilím každý čin, jehož následkem je, že oběť dělá něco, co nechce dělat, a který v ní vyvolává strach. Násilí nemusí obsahovat fyzický kontakt s obětí, protože zastrašující chování, slovní vyhrožování a psychické týrání má stejné následky. Chování, které nemusí být považováno za násilí, ale je pokládáno jen za prostředek jak *ze sebe dostat vztek* (př: křik, nadávání, rozčilení, zlostné obviňování) - je násilím tehdy, pokud k něčemu nutí nebo děsí jinou osobu.¹³

Bílý kruh bezpečí definuje domácí násilí jako „fyzické, psychické nebo sexuální násilí mezi intimními partnery, tj. manžely, druhy apod., ke kterému dochází v soukromí, tedy mimo kontrolu veřejnosti, intenzita násilných incidentů se zpravidla stupňuje a u oběti vede ke ztrátě schopností včas zastavit násilné incidenty a efektivně vyřešit narušený vztah; (širší pojem „násilí v rodině“ zahrnuje také násilí páchané na

¹⁰

Donalinka [online]. 2007 [cit. 2012-11-24]. Základní informace. Dostupné z : <http://www.donalinka.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=355>.

¹¹

Magdalenium [online]. 2010 [cit. 2012-11-24]. Definice pojmu domácí násilí. Dostupné z : <<http://www.magdalenium.cz/index.php?nid=4875&lid=CZ&oid=643223>>.

¹²

Huňková, J.; Voňková, M. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: Profem, 2004, s. 11.

¹³

Anarchofeministická skupina [online]. [cit. 2012-11-24]

Dostupné z : <<http://fs8brezna.ecn.cz/files/Anarchofeminismus.html>>.

dětech a násilí páchané na seniorech).¹⁴

Ševčík vnímá domácí násilí: „jako podmnožinu násilí v rodině a zahrnuje sem všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí páchaného mezi jednotlivými členy rodiny (partnery, předky a potomky, sourozenci).“¹⁵ Další podmnožinu násilí v rodině tvoří týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte (syndrom CAN),¹⁶ zahrnující veškeré vědomé i nevědomé aktivity, kterými dospělý poškozuje zdraví a zdravý vývoj dítěte.¹⁷

Někdy se užívá pojmu násilí na ženách (violence against women), jelikož nejčastěji bývají obětí domácího násilí právě ženy. Ale pojem násilí na ženách v sobě zahrnuje nejen domácí násilí, ale také obchod s bílým masem či ženskou obřízkou.

V odborné literatuře se objevuje termín násilí v intimních vztazích (intimate partner violence). Kde intimita znamená důvěrnost, tj. důvěrný vztah mezi lidmi, resp. mužem a ženou.¹⁸ Ale důvěrnost často souvisí s důvěrou a důvěryhodností, což ve vztazích, kde se odehrává domácí násilí, často chybí.

Z perspektivy sociální práce je možné pracovat s definicí Ludmily Čírtkové a Petry Vitoušové: „Domácí násilí zahrnuje všechny formy fyzického, sexuálního a psychického týrání ve všech druzích blízkých vztahů, včetně vážných pohrůžek použitím podobného násilí. Partneři nebo osoby blízké mohou žít ve společné domácnosti, mohou být rozvedeni, mohou žít odděleně, anebo spolu dlouho, či dokonce nikdy nežili. Ve většině případů jde o násilí páchané muži vůči ženám (vlastním

¹⁴ Bílý kruh bezpečí [online]. [cit. 2012-11-24] Dostupné z: <http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=298>.

¹⁵ Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. s. 24.

¹⁶ Zahrnuje jakékoli vědomé nebo nevědomé aktivity, jichž se dopouští dospělý (rodič, vychovatel, jiná osoba) na dítěti a jejich následkem dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte.

¹⁷ Ševčík. In.: Baštecká, *Psychologická encyklopedie*. Praha: Portál, s. 63.

¹⁸ Baštecká, B.; Goldmann, P. *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál, 2001. s. 150.

manželkám, družkám, partnerkám), někdy i vůči dětem a prarodičům.“¹⁹

Další vymezení pojmu domácího násilí podává Úlehlová, která uvádí: „Domácí násilí je fyzické, psychické, sexuální či ekonomické násilí mezi blízkými osobami žijícími společně v jedné domácnosti. Domácí násilí zahrnuje všechny formy fyzického, psychického, sexuální a ekonomického násilí, pro které je charakteristické opakování,²⁰ dlouhodobost a zvyšující se tendence jednotlivých incidentů.“

Nejvyšší výskyt domácího násilí bývá právě v partnerských vztazích, a proto bývá domácí násilí často popisováno jako násilí mezi partnery. Pojem partnerské násilí však nepostihuje celou dynamiku jevu. Jelikož násilí v partnerském vztahu nemá pouze dopad na osoby v partnerském vztahu, ale má dopady na děti ve společné domácnosti či další osoby, jež jsou přítomny domácímu násilí. Proto by se pojem domácího násilí²¹ měl definovat obsáhleji.

Domácí násilí tedy představuje násilí, které se děje mezi osobami ve společné domácnosti, a to bez ohledu na to, zda jsou či nejsou v příbuzenském vztahu. Právě tato charakteristika odlišuje domácí násilí od násilí rodinného a lépe vystihuje všechny ostatní formy současného soužití. Domácí násilí můžeme jednoduše shrnout tak, že se odehrává doma – v soukromém prostoru zainteresovaných osob, čím se liší od násilí²² páchaného ve veřejném prostoru: na ulici, v práci či ve škole.

¹⁹

Matoušek, O.; Kodymová, P. (ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010. s. 227.

²⁰

Úlehlová, D. a kol. *Problematika domácího násilí pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2009. s. 119.

²¹

Marvánová – Vargová, B., a kol. Partnerské násilí. C. d., s. 9-10.

²²

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 25.

1.2 Klíčové aspekty domácího násilí²³

Obětí domácího násilí se může stát kdokoliv: batole, matka od dětí, nemohoucí senior, bezúhonný manžel, dospívající teenager. Ale některé osoby jsou domácím násilím ohroženy, vystaveny více, a na ty se zaměřím v následujícím výkladu:

- **Děti** – více jsou ohroženy děti z tzv. nefunkčních rodin a děti, jejichž matky jsou také týrány. Navíc jsou více ohroženy děti se zdravotním, mentálním či psychosociálním postižením či znevýhodněním.
- **Ženy** – jsou nejčastějšími oběťmi domácího násilí, a to v rozmezí od 92 do 98 % případů. Vysoké riziko domácího násilí je u žen, jež byly týrané jako děti, u žen, které se brzy vdaly, či byly vychovávány v rozvrácené rodině. Vysoké riziko se vyskytuje i u žen, které žijí s partnerem, který je promiskuitní, závislý na alkoholu, drogách či na automatech. Do této skupiny ohrožených žen patří i ženy, které mají deprese, trpí úzkostmi, bývají pasivně agresivní nebo vykazují sebevražedné chování.²⁴
- **Muži** – většinou jsou týráni či biti muži starší a invalidní. Ohrožení jsou muži, kteří podléhají depresím, závislosti, extrémní pasivitě či submisivitě. Impulsem pro domácí násilí mohou být těžké životní situace jako je ztráta zaměstnání, zadlužení a obecně finanční problémy. Někteří muži mají obavu se jakkoliv bránit proti násilí, jelikož se bojí, že by své ženě nepřiměřeně ublížili.²⁵
- **Senioři** – především jsou ohroženi senioři nemohoucí, kteří jsou odkázáni na pomoc svých nejbližších a to v základních aktivitách každodenního života. Často jsou tito staří lidé vystavováni nerespektování jejich lidské důstojnosti, týrání, zneužívání, zanedbávání a to ze strany svých dětí a nejbližších osob. Další rizikové faktory zahrnují hostilitu, pasivně-závislou osobnost, osobnost dezintegrovanou či s různými psychickými a mentálními poruchami.²⁶

²³

V této kapitole se opírám především o tento text: Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 22.

²⁴

Matoušek, O.; Kodymová, P. (ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. C. d., 2010. s. 231.

²⁵

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 22.

²⁶

Sýkorová, D. Senioři jako oběti rodinného násilí. In: Špatenková, N. *Krizová intervence pro praxi*. Praha:

- **Zdravotně postižené osoby:** v ohrožení jsou především osoby se závažnými deficity, které jsou odkázány zcela na péči rodiny. Tyto osoby nejsou schopny samy fungovat, potřebují pomoc při oblékání, stravování apod. Na pečující členy rodiny jsou kladeny vysoké nároky, extrémní zátěž, mohou se dostavit frustrace a pocit vyčerpání, které mohou být spouštěčem násilného jednání.

Pojem násilí v rodině lze vymezit jako bezprávně vynucenou nadvládu některého člena rodiny nad jiným členem.²⁷ Může se tedy jednat o manželství poznamenané násilím mezi partnery, o děti, které rodiče bijí, ponižují, zanedbávají péči o ně. Tyto děti mohou být týrány nejen ze strany rodičů či prarodičů, ale i sourozenci. Někdy je útok opačný a děti útočí na své rodiče a prarodiče.

Násilí se nemusí objevovat pouze mezi blízkými osobami, ale může se dotýkat i bývalých (již rozvedených) manželů nebo se může objevovat mezi nesezdanými partnery, homosexuálními partnery žijící v jedné domácnosti, což jsou osoby, které definici rodiny nenaplnují.²⁸

Pokud hovořím o domácím násilí, je nutné zmínit jeho složky. Domácí násilí zahrnuje:

- partnerské násilí (partner x partnerka, partner x partner, partnerka x partnerka, manžel x manželka, druh x družka)
- generační násilí – páchají ho nezletilé či zletilé děti vůči rodičům
- transgenerační násilí – dopouštějí se ho nezletilá či zletilá vnoučata vůči prarodičům²⁹

Kromě pojmů, které používáme k popsání situace domácího násilí, je také důležité, jakým způsobem se na tento problém nahlíží. Pokud vidíme, že je to pouze problém konkrétní rodiny, zbavuje to společnost podílu viny na násilném chování. Pokud vidíme domácí násilí jako problém sociální, je možné přenést část „viny“ na společnost, nepříznivé sociální okolnosti či panující kulturní a společenské

Grada Publishing, 2011. s. 110.

²⁷

Tamtéž, s. 110.

²⁸

Ševčík, D.; Špatenková, N., a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 23.

²⁹

Tamtéž, s. 26.

normy. Pokud bereme domácí násilí jako funkci rodinného systému, komplikuje to obětem domácího násilí vyhledávání pomoci a zapojení se při řešení situace, protože společnost přijímá mýty o tomto problému a vnímá domácí násilí jako záležitost soukromou, od které je nutné se distancovat. Často dochází ke zpochybňování skutečnosti samotnými aktéry domácího násilí. Agresor omlouvá své jednání tím, že byl k činu vyprovokován a neměl své chování pod kontrolou. Další možností je to, že oběť popírá, že by k násilí vůbec došlo; tvrdí, že si zranění způsobila sama svoji nešikovností apod. To vše může značně stěžovat poskytování a přijímání pomoci a může to vést k dalšímu poškozování ohrožených osob.

Znaky domácího násilí

Někteří autoři berou pojmy násilí v rodině (family violence) a domácí násilí (domestic violence) jako pojmy synonymní. Domácí násilí je ale specifickou variantou násilí v rodině a je pro něj charakteristická vztahová asymetrie. Aby se jednalo o domácí násilí, musí být přítomny všechny klíčové znaky domácího násilí, které bývají vymezovány následujícím způsobem³⁰ :

- **Opakované a dlouhodobé násilí:** z jednoho útoku ještě nelze určit, zda se jedná o domácí násilí. Může to být jeho začátek.
- **Eskalace:** od urážek se stupňuje k psychickému teroru až k fyzickým útokům a závažným trestným činům, které ohrožují zdraví a život oběti.
- **Jasně a neměnné rozdělení rolí** osoby ohrožené a osoby násilné: zde se nestřídají role oběti a násilníka. Domácí násilí nejsou vzájemná napadání, hádky, rvačky a spory.
- **Neveřejnost:** domácí násilí probíhá za zavřenými dveřmi domácnosti bez přímé společenské kontroly.

Čírtková zdůrazňuje, že pro identifikaci domácího násilí je důležitá přítomnost všech těchto základních znaků. Za velmi důležitý znak považuje tato autorka diferenciaci rolí na osobu násilnou a ohroženou. Dochází zde k tzv. asymetrii vztahů mezi partnery, která se projevuje tak, že jeden z aktérů se ve všech incidentech stává ohroženou osobou (**obětí**) a druhá osoba je vždy v roli násilné osoby (**agresora**). Pokud se role v jednotlivých incidentech střídají a osoby se napadají vzájemně, jedná

³⁰

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 22-23.

se podle Čírtkové o jinou podobu partnerského násilí, nikoli o domácí násilí.

Příčiny domácího násilí

Existuje mnoho teorií, které se snaží vysvětlit příčiny domácího násilí. První teorie byly takzvaně jednofaktorové, neboť se pokoušeli uchopit tento fenomén pouze z jedné roviny: psychologické, sociologické, rodinné apod.

Biologicko-genetická teorie vysvětlují pouze obecné predispozice k agresivnímu chování, nikoli specifické situace domácího násilí. Agresivita se dnes již nepojímá pouze jako biologický produkt. **Psychologické teorie** – příčinou násilí jsou povahové charakteristiky násilné osoby. Příčinou násilí tedy mohou být deprese, poruchy osobnosti nebo alkoholické excesy domácího. Tyto teorie byly přežity stejně jako masochistická teorie dle Freuda. Masochista touží po tom, aby se s ním jednalo jako s bezmocným, závislým a neposlušným dítětem a příčinou tohoto chování je selhání v oidipovském komplexu. Oidipovský komplex je nevědomé erotické tíhnutí syna k matce a dcery k otci. Rodič stejného pohlaví je vnímán jako sok, jako sexuální soupeř, ale současně je milován a dítě se obává ztráty jeho lásky. Nevědomě dítě vyvolává jeho agresi, aby dítě oslabilo vztah k matce či k otci. Násilím je pak jakýmsi odůvodněným trestem za tuto touhu a ulevuje pocitům viny. Tato teorie naznačuje, že ženy trpí násilím ze strany mužů kvůli tomu, že věří, že si zaslouží, aby trpěly.³²

Na psychoanalýzu navazuje **teorie objektových vztahů**, která vysvětluje sklon k násilí jako nedostatek láskyplné péče a nemožnosti vytvořit si jisté vazby v dětství. Domácí násilí lze také vysvětlit teorií sociálního učení, která vysvětluje jako příčinu násilí přenos vzorců násilného chování pomocí učení.

Teorie rodinného systému³³ – kde je za příčinu násilí považován stres v rodinném soužití, avšak tato teorie nevysvětluje, proč se domácí násilí objevuje pouze v některých rodinách. Domácí násilí není pouze jen důsledek stresu, ale může být způsobeno rovněž hněvem pocíťovaným agresorem vůči vlastní osobě. Muži, kteří jsou nespokojeni a cítí se být frustrováni, přesunují svůj hněv a negativní pocity na osoby ze

³¹ Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 38.

³² Tamtéž, s. 34.

³³ Marvánová – Vargová, B. a kol. *Partnerské násilí*. C. d., s. 32.

svého okolí, což bývají nejčastěji ženy a děti. Bludný kruh hněvu, vzteku a nespokojenosti aktivuje v některých ženách pocit viny, které jsou násilím redukovány. Tyto zmatené pocity vedou k dalšímu násilí a cyklus násilí začíná.

³⁴
Sociologické teorie poukazují na to, že sociální organizace rodinného života jako taková vede ke vzniku násilí. Věková a genderová rozrůzněnost členů rodiny, jejich konfliktní aktivity, rozdílné názory a zájmy a mnoho dalších faktorů přispívá ke vzniku domácího násilí. Vznik násilí ovlivňuje i faktor určité míry tolerance násilí ve společnosti. V některých sociálních vrstvách může být dokonce násilí prohlášeno za legitimní nástroj mezilidského jednání a uznáváno jako adekvátní reakce. Násilí se tak stává přijatelným řešením sporů a převažují názory, že si oběti za násilí mohou samy a společnost postupně přijímá tyto mylné představy.

Feministické přístupy zdůrazňují, že příčinou domácího násilí je nadřazenost mužů nad ženami a nedostatek kontroly nad reprodukčním procesem. Ženy mají tendenci chovat se submisivně a násilí přijímají jako sociální a biologickou nutnost. Patriarchální hodnoty a normy upevňují podřízenou pozici žen a přirozenou autoritu mužů. Od malička jsou v manželství a v rodině genderově rozdělené role. Ženy mají být v tomto sdíleném modelu matkami a pečovatelkami. Patriarchální rodinná struktura přijímá nerovnost pohlaví jako neměnnou danost. Pokud se ženy chtějí vymanit z nadvlády mužů a ze své dané role, jsou za to často penalizovány.³⁵

Existují názory, že společnost je ve svém přirozeném stavu matriarchální a je to právě žena, kdo v rodině tvoří a předává hodnoty i normy, a proto jsou dominantní ženy. Muž se stává závislý na ženě (matce) a svoji závislost si přenáší i do partnerského vztahu, ale zároveň si zachovává skryté nepřátelství vůči ženám. Nepřátelství vyjadřuje vůči partnerce, jelikož násilí vůči matce je sociálně a kulturně nezávislé. Muž se násilím podvědomě chrání před podrobením ženě. V této souvislosti vzniká hypotéza, že násilí mužů vůči ženám poroste v reakci na stále větší emancipaci žen.³⁶

Psychoanalýza se zaměřuje na analýzu a zkoumání individuální intra-

³⁴ Ševčík, D.; Špatenková, N., a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 34.

³⁵ Tamtéž, s. 35 - 36 .

³⁶ Tamtéž, s. 35 - 36 .

psychických mechanismů. Násilí je v této rovině přístupů viděno jako snaha násilníka (muže) o potvrzení jeho maskulinní identity. Nenávistí k ženám je schopen násilník zvládat a kontrolovat femininní aspekty své výchovy. Podle psychoanalýzy se u jedince v raném vývoji vytvářejí dispozice k tomu, aby se násilně choval nebo se násilí přizpůsobil. Osobnostní charakteristiky jsou často označovány v rámci psychiatrických diagnóz. Přestože psychoanalytická teorie je zajímavá, hypotézy z ní odvozené jsou jen obtížně testovatelné a možnosti užití tohoto přístupu jsou ve vlastním výzkumu omezeny.³⁷

³⁸
Teorie sociálního učení je spojená se jménem psychologa Alberta Bandury. Podle něho se děti učí mnoha vzorcům chování díky tomu, že jsou vystaveny a vnímají odpovídající chování v rámci řešení problémů a reagování na okolní svět. Negativní chování je modelováno pod vlivem negativních vzorů. Princip sociálního učení byl aplikován také na vysvětlení vzniku a užívání agresivního chování. V rámci studií násilí v rodině byla teorie sociálního učení použita k vysvětlení některých aspektů vzniku a přenosu násilí např.:

- kopírování násilí mezi dospělými, jehož jsou děti svědci ve svých primárních rodinách;
- mezigenerační přenos násilí v rodině;
- výskyt partnerského násilí v dalších vztazích či manželstvích;

Tyto příklady výzkumu podporují hypotézu, že přihlížení násilí v primární rodině může vést k pozdějšímu násilnému chování jedince. Rodina je hlavním činitelem socializace dítěte a má velký vliv na jeho sociální rozvoj. Podle teorie sociálního učení lze předpokládat, že pokud jsou děti svědky násilí ve své rodině, budou tento vzorec chování napodobovat ve vlastních vztazích. Takovéto děti vnímají násilí jako specifickou hodnotu. Podle Gellese se ženy, které vyrůstají v rodinách, ve kterých dochází k násilí, učí přijímat a tolerovat násilí a očekávat ho i ve svých vlastních partnerských vztazích. Předchozí učení má velký vliv na chování, někteří autoři se zmiňují o tzv. **naučené bezmocnosti**. Týrané ženy se naučí, že jakákoliv jejich snaha je stejně neochrání před násilím, a tak ho dále snášejí a vnímají svou schopnost uniknout

³⁷ Marvánová – Vargová, B. a kol, *Partnerské násilí*. C. d., s. 26-27.

³⁸ Tamtéž, s. 27-28.

39
z násilnického vztahu.

Přestože model sociálního učení vysvětluje, jak se jednotliví členové rodiny v rámci socializace učí násilnickému chování, ale jen málo vysvětluje, jak se lidé učí omezovat a tlumit násilnické chování. V procesu potlačení násilnického chování by měly být účinné stejné principy, které se uplatňují při jeho učení.

40
Sociálně psychologické teorie se snaží vysvětlit silný emocionální závazek
41
mezi obětí a násilníkem. Painterová a Duttonová nazývají takový svazek *traumatickým spojením* a poukazují na podobnost s případy, kdy rukojmí cítí pozitivní vazbu k únosci nebo kdy je týrané dítě silně připoutáno k násilnému rodiči. Traumatické spojení značí: „silné emocionální pouto, které se rozvine mezi dvěma lidmi, kdy jeden z nich je
42
přerušovaně týrán, bit, zstrašován nebo zneužíván druhým.“

V tomto vztahu je důležitá nerovnováha sil a přerušovaná povaha násilí. Nerovnováha sil se v průběhu času zvětšuje a podřízená osoba získává negativní mínění o sobě a snižuje se schopnost nezávislé existence a zvyšuje se nutnost přítomnosti výše postavené osoby. Výše postavená osoba potřebuje mít kontakt s podřízenou osobou, a tím se upevňuje vztah těchto dvou jedinců. Opakování cyklu násilí tj. růst tenze, trauma prožité v samotném aktu násilí usmiřování, které poté následuje, umožňuje vytvoření silného traumatického spojení mezi týranou ženou a násilníkem a způsobí to, že žena přetrvává v tomto vztahu. Násilí není přítomno neustále a střídá se s chvílemi klidu a usmiřování. To vede oběť k tomu, že násilné epizody podceňuje nebo ignoruje
43
a zkresluje realitu, ve které se nachází.

K pochopení vztahu mezi týranou ženou a násilníkem pomohlo také zjištění Ochberga, který jako první popsal tzv. **Stockholmský syndrom**. Stockholmský syndrom je emocionální pouto vzájemné závislosti mezi zajatcem a únoscem, které se

39
Marvánová – Vargová, B. a kol, *Partnerské násilí*. C. d., s. 28.

40
Tamtéž, s. 29-30.

41
Tamtéž, s. 29-30.

42
Tamtéž, s. 29-30.

43
Tamtéž, s. 29-30.

rozvíjí, pokud někdo záměrně ohrožuje něčí život, ale nezabije ho. Více informací⁴⁴ o tomto syndromu zmiňují v další kapitole.

Různé teorie stresu se pokoušejí porozumět zejména sociální podpoře, která je dáвана násilným interakcím v partnerských vztazích. Lazarus a Folkman definují stres jako jednu z vlastností vztahu mezi jedincem a prostředím, kterou jedinec vnímá jako: „obtížnou nebo přesahující jeho schopnosti a ohrožující jeho nebo její duševní pohodu.“⁴⁵

Stres bývá často vyvolaný strukturálními změnami jako například: svatba, narození dítěte, rozvod, odchod do důchodu nebo smrt. Stresující události jsou prožívány individuálně a mohou to být i běžné životní události. Pod vlivem stresu se rodina stává zranitelnou. „Společně s velkým emocionálním nasazením, které je typické pro rodinné vztahy, se rodina stává místem, kde se koncentruje více závažných stresových situací, než u jiných skupin.“⁴⁶

Pokud je rodina pod tlakem zvyšuje se pravděpodobnost výskytu násilí. V západní kultuře je násilné chování často tolerováno jako reakce na stresové situace. Podle Folkmanova a Lazarusova paradigmatu je násilí ze strany partnera vnímáno samo o sobě jako stresující situace. Týrané ženy prožívají stres, když k násilí dochází, ale také v situacích, kdy předvídají, že k němu dojde. Důležitou roli zde hraje kognitivní hodnocení. Což je neustále přítomný proces, který vyhodnocuje situace ve smyslu míry pohody a subjektivní význam připisovaný jednotlivým událostem.⁴⁷

1.3 Formy domácího násilí⁴⁸

Všechny formy domácího násilí mají většinou společný cíl – získat moc a udržet si plnou kontrolu nad druhou osobou. Násilní jedinci používají nespočet taktik jako je

⁴⁴ Marvánová – Vargová, B. a kol, *Partnerské násilí*. C. d., s. 29-30.

⁴⁵ Carlson, B.E. *A Stresss and Coping Approach to Intervention with Abused Women*. Family Relations, vol. 46, 1997, s. 294.

⁴⁶ Marvánová – Vargová, B. a kol, *Partnerské násilí*. C. d., s. 29-30.

⁴⁷ Tamtéž, s. 29-30.

⁴⁸ Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 47 - 52 .

ponižování, izolování, zastrašování, obviňování, ale také bití a fyzické týrání (obr. č 1). Konkrétní případy domácího násilí ukazují na široké spektrum hrubého chování agresorů, které se může vyskytovat v nejrůznějších podobách. Z tohoto pohledu lze domácí násilí označit za mimořádně specifické, protože zahrnuje více forem násilí nejrůznější intenzity.

Nejvíce viditelné je **fyzické násilí**, neboť zpravidla zanechává stopy: modřiny, jizvy, popáleniny, zlomeniny apod. Jde o brutální bolestivé útoky, které s sebou nesou riziko poškození zdraví, a v extrémních případech může tento druh násilí vyústit v přímé ohrožení života.

Mezi projevy fyzického násilí patří např. bití, píchání ostrými předměty, řezání, pálení, svazování, trhání vlasů, škrábání, ohrožování předměty nebo zbraní, kroucení rukou, odpírání jídla či spánku apod. Patří sem také rafinované akty fyzického násilí, jako je bezohlednost za volantem, opuštění osoby na nebezpečném místě nebo v nesnadné situaci, znemožnění vyhledat lékařské ošetření apod.

Psychické násilí může souviset s násilím fyzickým, nebo se může odehrávat samostatně. Zpravidla stojí na začátku rozvíjejícího se řetězce násilí a zprvu nemusí být ženou jako násilí chápáno, např. mocenská opatření související s žárlivostí partnera si vykládá jako velkou lásku apod. Psychické násilí je obtížně dokazatelné, neboť psychické problémy, které oběť má, nejsou na první pohled zřejmé – jde například o neurotické problémy (úzkost, fobie, koktavost, tiky apod.), psychosomatická onemocnění (nechutenství, žaludeční vředy, ekzémy, migrény) a psychické diagnózy. Obtížně se tedy prokazuje, ale ve svém důsledku může mít daleko horší dopad, zejména na sebeúctu, sebepojetí a sebedůvěru oběti. Může mít následující podoby:

- **neverbální** – např. záměrné ničení oblíbených věcí;
- **verbální** – slovní napadání, ponižování, urážení, obviňování, zakazování, zastrašování, hrubé chování, hanlivé oslovování, vyhrožování atd., často zde dochází ke zpochybňování psychického stavu oběti.

Emocionální násilí je orientováno na osoby, zvířata a věci, ke kterým má oběť citový vztah. Patří sem využívání dětí jako prostředku nátlaku (vyhrožování jejich odejmutím), pomlouvání nebo napadání ženě blízkých osob, likvidace nebo výhrůžka likvidací domácích zvířat, zničení oblíbených osobních věcí, prohlašování ženy za blázna, hysterku apod.

Sociální násilí se zaměřuje na sociální postavení a prostředí oběti. Jedná se o izolování ženy od ostatních lidí, zablokování telefonu, zákaz vycházení z bytu, kontrola jejího času a sociálních kontaktů, využívání mužských privilegií – chování se k ženě jako ke služce, dělání veškerých rozhodnutí za ženu apod. Postupně se ohrožená osoba sama začíná stahovat ze sociálních kontaktů. Zpočátku je plně zaujatá partnerem, později odmítá čelit pochybnostem příbuzných a přátel nebo se snaží eliminovat konfliktní situace. Také zde převládá stud a strach. Někteří autoři přiřazují izolování k psychickému a emocionálnímu násilí, jiní ho zařazují do sociálního násilí.

Ekonomické násilí se dotýká omezování přístupu k penězům, neposkytování prostředků na společnou domácnost či na děti, absolutní kontroly nad příjmy a výdaji. Patří sem i neoprávněné nakládání s majetkem ohrožené osoby.

Sexuální násilí patří mezi časté formy násilí mezi partnery, které je rovněž hůře rozpoznatelné, neboť zpravidla také nezanechává stopy a odehrává se v intimním prostředí beze svědků (v některých vyhrocených případech jsou svědky děti), takže v případě dokazování stojí proti sobě tvrzení ženy proti tvrzení agresora. Sexuální násilí můžeme vymezit jako nedobrovolný sexuální kontakt jakékoli druhu. Také vynucený sex mezi manžely je projevem agrese a násilí. V případě sexuálního násilí se nemusí vždy jednat o uspokojení sexuálního pudu, naopak je to účinný nástroj ponížení, pokoření a podrobení druhé osoby.

Formy domácího násilí však nejsou od sebe tak striktně odděleny jako je zde vidět v přehledu, ale velmi často se prolínají a překrývají. Proto je důležité vědět, jaké formy domácího násilí jsou, abychom byli schopni jej lépe identifikovat.

Agresivní chování je zpravidla znázorňováno v grafickém schématu tzv. Duluthský model. „Toto schéma, které běžně používají organizace, například britská Women's Aid, dobře ukazuje, jak citové týrání posiluje a podporuje fyzické a sexuální násilí. Středem

49

1.4 Cyklus domácího násilí⁵⁰

Domácí násilí má ve skutečnosti typický vzorec – tzv. cyklus, který jako první popsala Lenore Walkerová (1979). Věnovala se domácímu násilí páchanému na ženách, až později připustila, že oběťmi mohou být i muži. Tato autorka popisuje čtyři fáze domácího násilí s různou délkou a časovými intervaly trvání, který se při opakování cyklu zkracuje. Každá fáze se vyznačuje charakteristickým chováním násilné osoby.

Tento cyklus nám pomůže pochopit kontext a dynamiku domácího násilí.

1. **Hromadění napětí:** napětí roste, selhává komunikace, ohrožená osoba začne mít strach a pociťuje potřebu usmíření s násilnou osobou.
2. **Incident:** dochází k verbálnímu, emocionálnímu a fyzickému zneužívání ohrožené osoby. Charakteristický je hněv, hádky, obviňování, výhružky a zastrašování.
3. **Usmíření:** násilná osoba se omlouvá, prosí o odpuštění, obviňuje ohroženou osobu, celou situaci zlehčuje.
4. **Klid:** incident je zapomenut. Násilí se v této fázi neděje, často se tato fáze nazývá jako *fáze líbánek*.

Fáze napětí: V této fázi „houstne atmosféra“, komunikace mezi partnery je špatná, násilná osoba je podrážděná, nespokojená, všechno kritizuje a devalvuje. Násilí má spíše podobu pasivní agrese, ale může se objevit i křik a nadávky. Ohrožená osoba cítí strach a snaží se předejít agresivnímu výbuchu násilníka. Pokouší se mu ve všem vyhovět, je úslužná. Trpí pocity viny, že se dostatečně nesnažila a nezamezila vzniku napětí.

Fáze násilí: Je charakteristická plným propuknutím násilí. Nejedná se jen o psychické týrání, ale také se v této fázi projevuje fyzické násilí, přičemž záleží na historii násilí ve vztahu. Násilník rozbíjí věci, zastrašuje, snaží se získat moc a kontrolu nad druhým a chce ho zcela ovládnout. Oběť zažívá intenzivní pocity strachu, úzkosti, bezmoci a zoufalství. Obvykle tuto fázi oběť přežije s modřinami, popř. se zlomeninami, může být dokonce ošetřena v nemocnici a k incidentu může být přivolána policie. Je typické, že se časem situace zhorší, protože násilník zjistí, že jeho

⁵⁰

V této podkapitole budu vycházet především z: Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 52-55.

chování má minimální či dokonce žádné sociální důsledky, a tak se naučí používat násilí jako přijatelný prostředek kontroly a donucování.

Fáze usmíření, líbánec: Násilník si uvědomuje, že by oběť mohla vztah ukončit, ale nechce o ni přijít. Nechce nad ní ztratit kontrolu a moc, a proto mění strategii chování – omlouvá se, slibuje, že se nic podobného už nebude opakovat, ubezpečuje, že se změní. Dává najevo lásku, lítost a smutek, tedy spíše to předstírá. Často násilník kupuje oběti dárky a květiny a prosí za odpuštění. Oběť často podléhá a zůstane ve vztahu a uvěří slibům o zlepšení situace. Pokud se tato taktika neosvědčí, následuje vyhrožování sebevraždou, sebepoškozování nebo násilník svaluje odpovědnost za výbuch násilí na druhého.

Při opakování cyklu násilí může být ohrožená osoba značně unavená a vyčerpaná z dlouhodobého násilí, bývá ze situace zmatená. Někdy si tyto osoby uchovávají určitou naději, že se situace přece jenlepší, a snaží se proto udělat všechno, včetně toho, že se pokoušejí násilné osobě vyjít vstříc.

Fáze klidu: někdy je považována za součást fáze usmíření / líbánec. Pro tuto fázi je charakteristický relativní klid, nevyskytují se ve vztahu žádné výrazné incidenty násilí. Násilná osoba může splnit některý ze svých slibů a oběť doufá, že násilí bylo zažehnáno. Ale problémy se stále vyskytují a postupně se kumulují, až do fáze, kdy přerostou do násilí. Celý cyklus se opakuje, dokud není nějakým způsobem přerušen. Cyklus násilí může trvat různě dlouho: hodiny, týdny, měsíce, roky, ale i desítky let.

Kritikové konceptu cyklu domácího násilí upozorňují na to, že nemusí být tento koncept univerzálně platný a k jednotlivým případům domácího násilí je vždy nutné přistupovat individuálně. Někteří poukazují na to, že většina incidentů domácího násilí má vzestupný charakter, a proto by mělo být domácí násilí popisováno jako spirála a nikoliv jako kruh, jak je to v současné literatuře obvyklé.

51

V zahraniční literatuře můžeme najít rozdělení cyklu násilí i do **šesti fází** :

1. **Fáze narůstání tenze** – u pachatele narůstá napětí, jeho chování se stává prudší a agresivnější bez ohledu na to, zda se ho snaží oběť uklidnit.

2. Překlenovací fáze (stand over phase) – oběť je pod kontrolou pachatele a prožívá pocity strachu a bezmoci. Slovní útoky a ponižování oběť ještě více oslabují.

3. Fáze násilí – v této fázi dochází k explozi vlastního násilí a násilné epizody mají tendenci se postupně zintenzivňovat. Po napadení se pachatel dostává do další fáze.

4. Fáze výčitek svědomí a lítosti – pachatel může pociťovat zahanbení či vinu a může se obávat důsledků svého chování. Pachatel obvykle zlehčuje nebo popírá své násilné chování a odmítá za něj odpovědnost. Vše svaluje na oběť, že ho k činu vyprovokovala, že si za násilí může sama. Oběti věří tomu, že násilí svým chováním vyprovokovali, protože pokud by si měly přiznat opak, znamenalo by to uvědomit si v plné míře potenciální nebezpečí, ve kterém oběť žije.

5. Přesvědčovací fáze (pursuit phase) – pokud oběť pachatele opustí po násilném incidentu nebo projeví snahu vztah ukončit, pachatel se snaží získat ji všemi možnými způsoby – dárky, sliby, pozorností nebo příjemným chováním. Oběť může slibům podlehnout a vrátit se zpět, snaží se dát pachateli ještě jednu šanci a uvěří, že se zlepší. Pokud nezabírají sliby a pozornost a oběť se nechce vrátit, může pachatel použít výhrůžky či další násilí, vyhrožovat skrze děti, rodinu, přátele. Právě v tomto období dochází k největšímu počtu napadení končících vážným fyzickým zraněním či smrtí oběti.

6. Fáze „líbánek“ - pokud dojde k udobřování a hrozba ukončení násilného vztahu je zažehnána, oběť chce zapomenout na bolest a ponížení, které prožila a věří, že se násilí nebude opakovat. Cyklus násilí ale pokračuje dál, protože základní problém nevyváženosti kontroly a moci se znovu objevuje a opět dochází k fázi narůstání tenze.

Teorie cyklu násilí pomohla porozumět dynamice násilí v partnerských vztazích a přispěla k překonání starých teorií vysvětlující domácí násilí jako komunikační problém mezi partnery. Pokud pracujeme s tímto konceptem, musíme si uvědomit:

- časový interval mezi jednotlivými fázemi cyklu se může zkracovat a je individuální;
- ne všechny oběti zažívají všechny fáze cyklu – v některých případech se neobjevuje fáze „líbánek.“

Teorie cyklu násilí se zaměřuje zejména na násilné incidenty, nemusí brát v potaz, že kontrolující chování může být přítomno po celou dobu.

1.5 Výskyt domácího násilí v České republice

Tak jako v jiných zemích i v české společnosti se vyskytují mýty týkající se domácího násilí. V důsledku těchto představ a pověr převládal až do sedmdesátých let 20. století názor, že domácí násilí je soukromá věc a nemá se řešit mimo rodinu. Otevřeně se začalo o domácím násilí mluvit až od druhé poloviny devadesátých let. V této době různé neziskové organizace zaznamenaly zvýšený počet klientů, jichž se týkal problém domácího násilí.⁵²

K zvýšenému zájmu o problematiku domácího násilí došlo v letech 2000-2006 a to zásluhou aktivity Bílého kruhu bezpečí. Díky pořádání kampaní si mnoho české populace uvědomilo, že domácí násilí není soukromou věcí rodiny, zvýšil se počet osob, které považují domácí násilí za naléhavý problém, jenž okolí nemůže přehlížet.⁵³

Na jaře 2001 byl realizován první reprezentativní sociologický výzkum týkající se domácího násilí v ČR. Agentura STEM provedla tento výzkum pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a.s. Výběrový soubor zahrnoval 1724 respondentů (obyvatel ČR starších 15 let, kteří byli vybráni kvótní metodou, aby reprezentovali českou populaci z hlediska pohlaví, věku, vzdělání, regionu a velikosti bydliště). Šetření mělo podobu rozhovorů z očí do očí. Toto šetření se zaměřovalo na tři hlavní části⁵⁴ :

- povědomí o domácím násilí,
- postoje k domácímu násilí,
- osobní zkušenosti s domácím násilím.

Výzkum ukázal, že veřejnosti zcela chybí informace o tom, jak se domácímu násilí bránit (pouze jedna pětina obyvatel ČR má dostatek informací). Výzkum potvrdil, že stěžejní roli v pomoci osobám ohroženým domácím násilím mají především příbuzní

⁵²

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 27.

⁵³

Tamtéž, s. 31-32 .

⁵⁴

Šetření provedeno agenturou STEM (v roce 2001 a 2006),
dostupné na: <<http://www.stem.cz/clanek/1146>>.

a přátelé. Potvrdilo se, že stále ve společnosti přežívají mýty o domácím násilí. Tři pětiny lidí (61%) jsou přesvědčeny, že oběťmi domácího násilí se zpravidla stávají slabé a bojácné ženy, a téměř dvě třetiny populace (64%) nesouhlasí s názorem, že se domácí násilí mohou dopouštět lidé, kteří jsou známi svým slušným a společenským chováním.

Druhý reprezentativní výzkum agentury STEM byl realizován v červenci 2006. Zúčastnilo se ho 1690 respondentů (vybrané stejnou metodou jako v roce 2001). Výzkum srovnával výsledky šetření se závěry průzkumu z roku 2001. Zjistilo se, že se zlepšila informovanost o problematice domácího násilí. Téměř všichni dotazovaní věděli, co si mají pod pojmem domácí násilí představit. Poučenost o tom, jak na tento jev reagovat je i nadále špatná (dostatek informací má jen 19 %, v roce 2001 tomu bylo 18%).

Závěry z provedených výzkumů byly, že došlo k oslabení mýtu, kdy se veřejnost domnívala, že ve slušných rodinách k domácímu násilí nedochází (64% respondentů nesouhlasilo s tímto mýtem v roce 2001, 51% nesouhlasilo v roce 2006). Podle výzkumu z roku 2006 velká většina veřejnosti (81% v obou letech) připouští, že domácí násilí je na jedné straně obecný jev, který se týká všech vrstev společnosti, na druhé straně téměř každý druhý člověk je přesvědčen, že k domácímu násilí dochází především v materiálně a sociálně slabých rodinách. Mnoho mýtů existuje i co se týče obětí domácího násilí. Jedna skupina je přesvědčena, že obětí násilí se může stát každý člověk (77% v obou letech), druhá část populace zastává názor, že obětí se stává slabá a nebojácná žena (61% v roce 2001, 68% v roce 2006).⁵⁵

Ze zmiňovaného šetření dále vyplývá, že ve velké části domácností, v nichž dochází k násilí mezi partnery, vyrůstají děti (80%), které se tak stávají přímými svědky tohoto násilí, anebo jsou samy vystaveny působení násilí. Šetření také ukázalo, že se násilí dopouštějí osoby vzdělané a s dobrým materiálním zabezpečením. Podle výpovědi svědků nebo osob, které zažily domácí násilí, měly více než dvě pětiny obětí partnerského násilí (45%) a třetina agresorů středoškolské, nebo dokonce vysokoškolské vzdělání. V 70% případů se násilí mezi partnery odehrávalo v domácnostech s průměrným až nadprůměrným materiální zajištěním.⁵⁶

⁵⁵

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 28 - 32.

⁵⁶

Šetření provedeno agenturou STEM, dostupné z internetu: <http://www.stem.cz/clanek/1146>.

2. Domácí násilí páchané na ženách

„Násilí na ženách se od ostatního násilí liší, protože jde o sílu zastrašování (verbální i fyzické), které je společností tolerováno částečně i proto, že oběťmi jsou ženy. Eliminace páchaní násilí na ženách si vyžaduje změnu pohledu na to, jakým způsobem společnost artikuluje rodové a mocenské vztahy“⁵⁷.

Nejčastěji se setkáváme s pojmy násilí v rodině a domácnosti, násilí vůči ženám, rodově podmíněné násilí, zneužívání žen, zneužívání v párovém vztahu, intimní násilí. Dnes se používá termín „Domestic Violence“ jako domácí násilí v širším rodinném okruhu, zatímco „Domestic Abuse“ jako domácí zneužívání jen mezi partnery.

2.1 Subjekty domácího násilí: ženy a agresori

Nemůže zde přijímat názor, že co muž, to agresor. Čírtková uvádí, že: „Většina mužů (80 %) není násilná, zbývajících 12 % tvoří občasní zneuživatelé a pouze 8 % mužů spadá do kategorie chronických domácích násilníků.“⁵⁸

⁵⁹
Domácího násilí se častěji dopouštějí muži, kteří:

- vyrostli v násilných domácnostech – byli sami obětí násilí v dětství, anebo byli svědky toho, jak otec bil matku nebo se setkali s násilím mezi jinými osobami ve svém okolí;
- jsou silně majetnickí a žárliví – mohou reagovat agresivně, kdykoliv mají o jeho partnerku či manželku zájem jiní muži. Ženy nejsou schopny přesvědčit je o své nevině. Muži často sledují každý jejich pohyb a to až do extrémní podoby (sledují je i na WC, odposlouchávají jejich hovory či čtou jejich poštu);
- vyznávají tradiční rozdělení genderových rolí – muži mají právo bít ženy a jsou nad nimi nadřazení. Násilí berou jako součást mužské role;

⁵⁷

Heise, L.; Pitanguy, G.A.: *Násilné jednání na ženách, skrytá újma na zdrav.* Studie vypracovaná pro Světovou banku v roce 1994.

⁵⁸

Čírtková, L. *Moderní psychologie pro právníky.* Praha: Grada. 2008, s.41.

⁵⁹

Ševčík, D.; Špatenková, N., a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence.* C. d., s. 71 - 72 .

- mají násilnické sklony – berou násilí jako přijatelný způsob řešení problémů. Jsou schopni ublížit zvířatům, zajímají se o zbraně, vášnivě se věnují střelbě a bojovým sportům;
- objevuje se u nich problematické sexuální chování - vnímají sex jako akt moci, kterým si budují a posilují dominanci a nadřazenost. Mohou preferovat perverzní sexuální praktiky nebo mohou být bisexuální či promiskuitní;
- mají dvojí tvář – na jedné straně jsou pozorní, starostliví, ale na druhé straně jsou agresivní, vulgární, vzteklí a despotičtí. Rozpolcená osobnost s sebou nese několik rizik. Okolí považuje osobu za laskavého a starostlivého muže, otce, což zvyšuje riziko, že osobám ohroženým domácím násilím nikdo nevěří;
- chovají se jako malé děti – bývají pasivní, závislí, touží, aby o ně bylo pečováno. Následně toto své chování vnímají jako slabost a mají na sebe vztek, který transformují na útok na své nejbližší;
- nejsou schopni převzít odpovědnost – ze svých útoků obviňují ostatní. Nevěří, že by jejich násilné chování mohlo mít nějaké negativní důsledky.

V odborné literatuře se setkáváme se snahou o vytvoření typologie násilných mužů. Nicméně každá situace je individuální, a tak se k ní musí přistupovat. Elbow⁶⁰ uvádí následující typologii násilných mužů :

- **Kontrolor** – pokládá osobu ohroženou domácím násilím za svůj majetek, za objekt, který může ovládat přesvědčováním, hrozbami a použitím násilí. Násilnický se začne chovat především, když začne nad danou osobou ztrácet moc a kontrolu, např. žena se chce s ním rozejít nebo rozvést. Autonomie ohrožené osoby je pro něho naprosto nepřijatelná. (Když tě nebudu mít já, nebude tě mít nikdo).
- **Obránce** – tento muž zaměňuje lásku za nenávist; je závislý na přijetí a odpuštění osoby ohrožené domácím násilím, například své partnerky či matky. Cítí se silný, jen v případě, kdy je na něm ohrožená osoba citově závislá nebo je na něm finančně závislá. Bojí se, že by ho mohla osoba ohrožená domácím násilím opustit nebo ho nějak potrestat za to, že je vůči ní násilný, proto musí všem ve svém okolí dokázat její neschopnost a vyvolat v nich pocit, že si za to může sama a legitimizovat, tak své

⁶⁰

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 72 - 73 .

jednání.

- **Validátor** – pochybuje sám o sobě, hledá různé způsoby, jak by mohl posílit svůj mužský sebeobraz. Validátor má vysoká očekávání, ale jeho sebeúcta je závislá na okolí. Jeho sebeúcta bývá velmi nízká, bojí se, že ho okolí odmítne, a proto se obvykle chová takovým způsobem, který nepřijetí druhými vyvolává. Osoba ohrožená domácím násilím je tak někým, kdo udržuje jeho sebepojetí. Kdyby ji ztratil, byla by potvrzena jeho nízká úcta a hodnota. To nemůže dopustit a tak používá všechny prostředky, aby této ztrátě zabránil.
- **Inkorporátor** – tento muž nevidí žádnou oddělenost mezi ním a ohroženou osobou, vnímá ji jako rozšíření sebe samého. Inkorporátor pocituje zoufalství, protože nemůže prožívat sám sebe v celistvé osobnosti. Její přivlastnění mu dovoluje získat určitý stupeň sebeúcty, ale zároveň v něm vyvolává strach, co by se stalo, kdyby ji ztratil, přišel o ni. Tyto obavy devalvují jeho ego a vyvolávají v něm nejistotu a pochybnosti.

Někteří autoři navrhuji takovéto dělení násilníků⁶¹ :

- **Muži násilní pouze doma** – chovají se agresivně pouze v prostředí svého domova. Méně často se dopouštějí sexuálního násilí a po svém agresivním výstupu toho litují. Zpravidla jde o muže, které bychom zařadili k typu domácího násilí popsanému jako běžné, partnerské násilí.
- **Muži násilní i mimo domov** - tato skupina se vyznačuje agresivnějšími projevy násilí a často zneužívají alkohol či drogy. Tito muži často odmítají pomoc v poradnách či terapiích a ve svých názorech jsou zásadovější a mají často sklon k intimnímu terorismu.

Saunders (1992) na základě šetření navrhoval tuto typologii, která rozlišuje tři skupiny

násilnických mužů:⁶²

Typ 1: výhradně rodinní násilníci - mají nižší úroveň agresivity, depresí a závislosti. Mívají vyšší sociální postavení a násilně se chovají pouze ke svým partnerkám, popřípadě jiným členům rodiny. Mimo domov se násilnický nechovají.

⁶¹ např. Holtzworth – Munroe a Stuart)

⁶² Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 74.

Násilí dle výzkumu bylo v polovině případů spojeno s alkoholem.

Typ 2: obecně násilní muži – chovají se násilně i mimo domov a mívají kriminální minulost. Mnozí trpěli týráním ve svém dětství a násilí vnímají jako jedinou strategii k dosažení svých cílů. Jejich názor na genderově rozdělení rolí je značně rigidní, tradiční. Mohou mít poruchu osobnosti, nebo jiné psychické poruchy.

Typ 3: emocionálně nestálí násilníci – tito muži byli více depresivní a úzkostní. Méně často se dopouštějí fyzického násilí, ale používají násilí psychické a emocionální. Jsou nespokojeni ve svém partnerském vztahu a to si vybíjejí primárně na své partnerce. Představují asi jednu čtvrtinu všech pachatelů domácího násilí.

Z uvedeného je patrné, že pachatele domácího násilí nejsou z hlediska osobnosti jednotnou skupinou. Na základě analýzy psychologických šetření partnerských agresorů v České republice v roce 2005 došli výzkumníci k závěru, že osobnost pachatele závažného partnerského násilí lze nejčastěji popsat jako: „anomální až psychopatickou osobnost, s rysy impulzivity, poruchami seberegulace, rigidity, vlastní nejistoty, s nedostatečným smyslem pro realitu, ale celkem dobrou sociální kompetencí, s rysy labilní až impulsivní afektivity, jež není dostatečně zvládaná rozumem a sníženou odolností vůči zátěži.“⁶³

Osoby ohrožené domácím násilím – ženy

Domácí násilí se nejčastěji děje mezi mužem a ženou v partnerském vztahu. Právě intimní vztahy jsou specifické tím, že se partneři znají dobře a vědí o slabých stránkách svého partnera, a tím účinnější je jejich ubližování. Společně soužití dává prostor k tomu, aby se násilné útoky odehrávaly kdykoliv a bez kontroly z okolí. Často okolí vůbec neví, že by v takové domácnosti docházelo k domácímu násilí a pokud přeci jenom, když se násilné chování dostane na povrch, ženy násilníka omlouvají a připisují jeho jednání špatné náladě, hněvu, alkoholu nebo násilí jednoduše popírají či bagatelizují. Mnozí autoři se snaží popsat společné znaky žen, které jsou jako ohrožené osoby domácím násilím. Nejčastější charakteristiky těchto žen jsou: nízká sebeúcta, vlastní zavinění násilí (ženy jsou přesvědčeny, že si násilné chování ze strany

⁶³

Netík, K.; Voňková, J. *Péče o pachatele partnerského násilí: screening, osobnost, terapie*. Závěrečná zpráva z řešení úkolů zadaného Ministerstvem zdravotnictví ČR, Praha. 2005. s. 45-46.

mužů zaslouží a mohou se cítit vinny).

Byl popsán tzv. typický portrét týrané ženy:

- je materiálně závislá na svém partnerovi;
- je podřízená a poslušná;
- udržuje jen minimální sociální kontakty s okolím;
- omlouvá partnerovo chování;
- je vystrašená;
- trpí pocitem bezmoci, beznaděje a bezcennosti;
- má dojem, že situace je bezvýchodná;
- trpí pocity viny a je přesvědčená, že si zaslouží takové jednání;
- věří, že se její partner zlepší;
- stydí se o tom, co ji potkalo vyprávět;
- má snahu používat sex jako pokus o upevnění vztahu;
- je emocionálně závislá na partnerovi – neumí si bez něj život představit.

Někteří autoři poukazují na to, že stejně jako násilní muži, mají tyto ženy „dvojí tvář.“ Na svět se tváří optimisticky a spokojeně, ale opak je pravdou, žijí v neustálém strachu a hněvu. Často si okolí o nich myslí, že jsou to „domácí puťky“, ale naopak musejí být silné, aby to vše přetrpěly. Domácím násilím jsou často ohrožené i ženy svébytné, samostatné, pracovně úspěšné, sebevědomé. A i ony se bojí vyhledat odbornou pomoc.

Nejčastější otázky, které si týrané ženy kladou:

- Co se mnou bude?
- Kam půjdu?
- Uvěří mi někdo?
- Co bude s dětmi?
- Co tomu řeknou lidi?

- Zabije mě nebo moje děti?

Je velice důležité, abychom k týraným ženám nepřistupovali stejně a stereotypně je neposuzovali. Každá taková žena je individuální bytostí s odlišnými pocity a schopností vnímat domácí násilí.

64

Situace týraných žen

V minulosti byla často situace týraných žen bezvýchodná, setkávaly se s nepochopením a bagatelizací ze strany okolí, policie i lékařů a úřadů. Důvodem byly hluboce zakořeněné mýty týkající se domácího násilí a také neznalost chování žen jako osob ohrožených domácím násilím. Postupem času a se získanými novými informacemi se tato situace změnila. Legislativa a jiné instituce nabízejí konkrétní nástroje a možnosti řešení, nicméně to, zda a jakým způsobem bude domácí násilí řešeno, záleží ve své podstatě jen na týrané ženě.

Rozhodnutí ženy musí pracovníci pomáhajících profesí akceptovat, a to i tehdy pokud se žena rozhodne, že situaci nebude nijak řešit. Případy domácího násilí bohužel nemají nikdy okamžité, jednoduché a jednoznačné řešení. Rozhodnutí odejít z násilného vztahu může trvat i roky a nemusí být definitivní, je mnoho případů, kdy se žena pod výhružkami k partnerovi vrátí.

Často ženy řeší nejen ztrátu partnera, ale svým odchodem ztratí domov, musejí se odstěhovat, děti ztratí rodinné zázemí, někdy i otce a musejí zcela změnit dosavadní návyky. Další problém jsou společné majetko-právní a jiné závazky, společné přátelské vztahy, propojenost v zaměstnání atd. Některé ženy se bojí samoty, nedokážou si představit, jak budou žít bez muže a mají strach, že už si nového partnera nikdy nenajdou. Ženy ze své situace často obviňují samy sebe a předpokládají, že je ostatní budou též obviňovat.

Také často nemají dostatečnou sociální oporu ze svého okolí a na všechno jsou samy a v této situaci jen těžko dokážou odejít od svého partnera. Ženy za dobu snášení domácího násilí mají značně zkreslené představy samy o sobě a mají nízké sebevědomí a někdy se domnívají, že jsou duševně nemocné, mohou mít pocit, že se o sebe nedokážou postarat. Mnoho z nich také nemá žádné prostředky, finanční zdroje či

zaměstnání a stávají se ekonomicky zcela závislé na svém partnerovi. Nemají peníze a ani zázemí, kam by se po odchodu od partnera uchýlily, a proto zůstávají ve vztahu s násilnickým partnerem. Často zůstávají ženy v domácnosti s násilníkem kvůli dětem, nechťejí jim odepřít sociální, vzdělávací, kulturní a jiné příležitosti, jež jim zajišťuje příjem partnera. Od rozvodu či odchodu je může odrazovat sociální tlak na udržování úplné rodiny či náboženské přesvědčení. V mnohých případech se také ženy bojí, že partner uskuteční své výhrůžky a ublíží jim nebo dětem. V okamžiku odchodu totiž dochází k závažným násilnickým aktům a také k vražedným pokusům.

2.2 Příčiny setrvání v násilnickém vztahu a důsledky domácího násilí páchaného na ženách

Často bývá pro nás nepochopitelné, proč žena agresivního partnera neopustí a v tichosti snáší veškeré týrání a zneužívání. Žena si na začátku neuvědomuje, že se jedná o domácí násilí a bere agresivní chování a útoky za normální manželské či partnerské neshody, které nejsou abnormální a vyskytují se téměř ve všech rodinách a vztazích. A proto situaci žena nechce řešit. Když se násilí stupňuje a útoky jsou častější, v této chvíli už žena nemá sílu ani odvalu od agresora odejít a často je na partnerovi emocionálně a ekonomicky závislá. Agresor udržuje ženu v závislosti, ovládá ji, a pokud se zmíní o odchodu, zastrašuje ji, vyhrožuje či ji fyzicky napadne. Jen malé procento žen skutečně od agresora odchází natrvalo, mnohé ženy se po odchodu opět vrací k agresorovi, který je přesvědčil, že se změnil a všechno bude „jiné“. Buď uvěří jeho slibům, anebo se bojí výhrůžek, také se bojí, že samy tu situaci nezvládnou. Není to jednoduché rozhodnutí opustit partnera a často ztrácí zázemí, veškeré finance atd. Často ženy snáší násilí kvůli dětem, nechťejí jim brát domov, otce a vše, co jim otec může dopřát. Žena bývá často od pomoci izolována. Agresor ji omezuje ve styku s rodinou a přáteli, snaží se ji izolovat od okolí, a tím i znesnadňuje možnou pomoci při jejím odchodu.

Žena si často z násilnického vztahu odnáší nejen fyzické následky, ale spíše ty psychické a to v podobě negativního náhledu na svoji osobu. Žena uvěří, že agresorovy argumenty a nadávky jsou pravdivé a domnívá se, že si násilí zaslouží, jelikož ztratila svoji hodnotu a u jiného muže by neměla žádné šance, že sama není schopna v životě obstát. A to je začátek závislosti na agresorovi. Následkem toho se u ženy objevují deprese, zmatek, apatie, úzkost, různé psychózy a neurózy, užívání alkoholu či drogy, bezmoc, beznaděj, únava. Oběť se dostává do stavu, kdy sama o sobě pochybuje, má

pochybnosti, zda si vše vlastně nevymyslela, anebo si myslí, že si za násilí může sama, tím jak se k partnerovi chová. Časem uvěří, že nemá cenu cokoliv podnikat, snažit se nějak bránit, je přesvědčena, že jí nikdo jiný nepomůže.

Syndrom týrané osoby

V případě domácího násilí se hovoří podle Čírtkové o mnohonásobné oběti – jsou zraňovány fyzicky, psychicky či sexuálně osobou, které důvěřovaly a je mezi nimi navázán pevný partnerský vztah, nebo je pojí příbuzenský poměr a sdílejí společnou domácnost. Ať se jedná o jakoukoliv podobu násilí má vždy devastující účinky na fyzický i psychický stav ohrožené osoby.⁶⁵

Poprvé tento koncept popsala Walkerová,⁶⁶ která původně hovořila o syndromu týrané ženy. Postupně se zjištěním, že oběťmi domácího násilí nejsou jen ženy, se tento koncept začal vztahovat obecně na týrané lidi. Syndrom týrané osoby je definován jako soubor specifických charakteristik a důsledků zneužívání, jež vedou ke snížené schopnosti daného jedince efektivně reagovat na prožívané násilí. Tento syndrom se skládá z různých projevů, jež lze rozdělit do následujících kategorií:

Symptomy posttraumatické stresové poruchy⁶⁷

Vlivem traumatických účinků domácího násilí se u týraných osob projevují různé poruchy např.: znovuprožívání traumatických situací v podobě útoků ohrožujících zdraví a život, poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, emocionální vyčerpání, pocity úzkosti, strachu, deprese, viny. Násilná izolace vede k tomu, že oběť vnímá jiné hodnoty a chování. Násilná osoba se stává jedinou osobou, která o osobu ohroženou domácím násilím projevuje zájem a občas se k ní chová laskavě. Často se u osob ohrožených domácím násilím objevuje zvýšená vznětlivost, přecitlivělost, panika, hyperaktivita, nervozita, snížené sebevědomí anebo naopak apatie a netečnost. Týrané osoby mohou popírat své pocity, anebo mají dokonce naprosté ochromení expresivity. Nejsou schopny spontánně ventilovat emoce a zejména ty negativní (hněv a vztek). Mají tendenci vyhýbat se konfliktům a to při kontaktu s autoritou, projevují se

⁶⁵ Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 42-43.

⁶⁶ Walker, L.E. *The Battered Woman Syndrom*. New York: Harper and Row.

⁶⁷ Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 43.

nápadnou vstřícností, neprůbožností, submisivitou.

68

Naučená bezmocnost

Po opakovaných neúspěšných pokusech odejít nebo zajistit si pomoc se u oběti vyvíjí stav naučené bezmocnosti. Jedinec dospívá k názoru, že veškeré jeho jednání a snaha je marná, a tak se raději stává pasivním a naučí se v situaci násilí „nějak přežít“ a neřeší tento problém a nesnaží se uniknout. S naučenou bezmocností také souvisí velice snížené sebevědomí. Násilná osoba opakovaně snižuje sebevědomí oběti různými slovními nárážkami. Oběť ztrácí respekt sama k sobě a je to doprovázeno nejistotou, nerozhodností, ztrátou životních iluzí, vymizením radosti ze života, ztrátou osobních perspektiv. Týraná osoba se stává zmatená a neví, zda je normální vše snášet, nebo naopak vyjít se svým problémem za hranice soukromí a hledat pomoc.

V důsledku marných pokusů o ukončení násilí může týraná osoba získat dojem, že nemá jinou šanci než zůstat v násilnickém vztahu. Zároveň má vážné obavy, že bude zabita, pokud se pokusí odejít, nebo prostě nemá kam jít. Aby pro ni byla situace únosnější, volí často únikové mechanismy, sebezničující strategie zvládání tohoto napětí, jako je alkohol, drogy, pokus o sebevraždu apod. Obecně se tyto mechanismy nazývají jako ⁶⁹ **sebezničující zvládací strategie**. Sebezničující reakce se objevují především u dlouhotrvajícího týrání a nabývají následující podobu:

Popírání viny útočníka – týraná osoba omlouvá násilnou osobu za její chování a odpovědnost za násilné chování vnějším okolnostem (nezaměstnanost, nemoc, alkohol).

Minimalizace násilí – osoby ohrožené domácím násilím popírají vážnost incidentů a celkové situace. Minimalizace pomáhá redukovat strach z budoucího vývoje situace.

Bagatelizace následků – týrané osoby zlehčují následky a nebezpečnost útoku.

Popírání viktimizace – ohrožené osoby popírají fakt, že jsou týrány a zneužívány. Svě zranění připisují jiným příčinám.

Odmítání možnosti pomoci – nabízenou pomoc nepřijímají, jelikož si obvykle myslí, že jim nikdo nedokáže pomoci. Osoby ohrožené domácím násilím se často vracejí

⁶⁸

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 44.

⁶⁹

Tamtéž, s. 44-45.

k násilné osobě, odmítají rozvod nebo rozchod jako možnosti řešení situace.

70

Stockholmský syndrom byl poprvé popsán v sedmdesátých letech dvacátého století v souvislosti s přepadením banky, při němž útočníci zadržovali po několik dní rukojmí. Tento jev spočívá ve vytvoření silné emocionální vazby mezi násilníkem a jeho obětí. Oběť se identifikuje s jednáním násilníka a snaží se zavděčit svému trýzniteli. Stockholmský syndrom se vyskytuje především u těch případů domácího násilí, kdy je oběť vystavena mimořádně silnému mocenskému působení násilníka a nemá možnost žádné obrany.

Mezi předpoklady existence stockholmského syndromu patří:

- život oběti se nachází v permanentním a intenzivním ohrožení;
- oběť žije s intenzivním pocitem, že nemá možnosti úniku;
- izolace lidí;
- přechodná náklonnost.

K důsledkům tohoto syndromu patří i to, že oběti hájí a omlouvají veřejně násilníka. Čím déle jsou ženy ve vztahu s agresorem, tím hůře odcházejí z tohoto vztahu. Postupně se oběť propadá do bezvýznamné závislosti na násilném partnerovi. Základem vzniku této závislosti jsou nevypočitatelné reakce partnera. Střídá se období lásky s obdobím hrubého násilí. Čím vyhrcořenější jsou tyto dvě fáze domácího násilí, tím spíše dochází ke vzniku závislosti na agresorovi. Oběť se v chování agresora nevyzná a je jím decimována.

2.3 Mýty o domácím násilí páchaném na ženách

Přestože je domácí násilí i v České republice vnímáno jako závažný celospolečenský problém, ze zkušeností obětí a odborníků, kteří se touto problematikou zabývají, jasně vyplývá, že ve společnosti stále přetrvává řada mýtů, které znesnadňují pozici oběti a naopak pomáhají násilníkům.

Tyto předsudky brání ženám, aby otevřeně hovořily o tom, co prožívají. Tvoří překážky při hledání a poskytování pomoci obětem, omlouvají násilné chování pachatele a odvracejí pozornost od skutečného problému. Vybrala jsem několik důležitých mýtů, o kterých si myslím, že jsem ve společnosti nejčastější. Jsou to mýty,

kteře jsou zavádějící a připisují domácí násilí do slabých sociálních poměrů, do situací, které ženě vyhovují a staví ji do role provokatéra. Díky těmto společensky uznávaným mýtům se jen velice těžce dostává pomoci oběti a domácí násilí bývá akceptováno a utajováno.

- **K domácímu násilí dochází jen v nižších společenských vrstvách.** Domácí násilí není jev pouze sociálně slabých vrstev, neboť je prokázáno, že prostupuje všemi společenskými vrstvami, nezávisle na vzdělání či ekonomické situaci pachatele nebo oběti.
- **Domácí násilí se týká jen několika lidí.** A však podle dostupných studií se nejedná o jev, ke kterému by docházelo výjimečně. Dokazují to některé provedené výzkumy. V roce 2003 se Česká republika zapojila do Mezinárodního výzkumu násilí na ženách, který srovnával poznatky o násilí na ženách ve více než 20 zemích světa. Výsledky výzkumu byly, že v České republice zažije některou z forem domácího násilí za svůj život 38 % žen, což dle mého názoru, není zrovna malé číslo.⁷¹ A myslím, že počet žen, které se setkaly s násilím, je mnohem větší, protože mnoho žen se o násilí bojí mluvit a stydí se za něj a tak ho raději v tichosti snášejí.
- **Třetí mýtus** se týká formy domácího násilí, kdy je pokládáno **spíše za hádky, tzv. “italská manželství”**. Hlavním znakem domácí násilí je opakovatelnost. Při hádce se jedná o konflikt dvou stran, které jsou přibližně stejně silné a vyrovnané. Již v předešlých kapitolách jsem zmiňovala, že u domácího násilí je důležitá asymetrie vztahu (jeden z aktérů zastává vždy roli ohrožené osoby a druhý pak roli násilné osoby (agresora)).⁷²
- **Velmi častý mýtus je, že příčinou násilí je alkoholismus partnera.** K násilí však dochází také v rodinách, kde partner nepije. Alkohol může působit jako stimulátor násilí, pod jeho vlivem se odbourávají zábrany a agresivní impulsy se zesilují. Stav opilosti často využívají násilníci jako omluvu pro jejich agresivní chování. Pro ženy je mnohem přijatelnější věřit, že za násilí může alkohol.⁷³

⁷¹ Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 38.

⁷² Tamtéž, s. 38.

⁷³ Marvánová – Vargová, B. a kol, *Partnerské násilí*. C. d., , s. 19.

- **Ženy jako provokatérky, které svým jednáním muže k násilí vyprovokovaly.** Takový postoj pak legitimizuje násilné chování a zbavuje násilníka odpovědnosti za jeho chování. Záminkou se může stát cokoliv: ženin názor, kontaktování rodiny a blízkých, chování dětí, otázky ženy atd.
- Často se také uvádí, že **ženy mají násilí ve vztahu rády**. Žádná žena však netouží být ponižována, bita a setrvávat v soužití s někým, kdo k ní nezachovává respekt.
- Někteří lidé zlehčují problém domácího násilí a tvrdí, že **situace asi není tak strašná, jinak by partnerka od násilníka odešla**. Pro většinu lidí je nepochopitelné, proč týraná žena od svého partnera neodejde. Tím, že ve vztahu zůstává, je jí připisována odpovědnost za další násilné útoky. Násilí roste pozvolna v průběhu času a žena mezitím ztrácí vědomí hranic toho, co je pro ni nebezpečné a začíná podceňovat vážnost násilných incidentů.
- Předposledním mýtem, který bych chtěla zmínit je, že **oběť a pachatele domácího násilí lze snadno rozpoznat. Není to pravdou, neboť domácí násilí bývá** skryto po velmi dlouhou dobu a to i před příbuznými oběti. Ta se totiž za násilí stydí a obává se reakce pachatele, a tak svá zranění maskuje, případně je vysvětluje jinými příčinami (upadnutím, zakopnutím atd.). Naopak násilní partneři se svému okolí jeví jako příjemní a sympatičtí lidé, kteří se ke své partnerce a dětem chovají dobře – násilí se dopouštějí pouze vůči své partnerce v soukromí. Je to příklad nečitelnosti domácího násilí, kdy pachatel dokáže svoje chování na veřejnosti dobře skrývat.
- Poslední mýtus stylizuje domácí násilí do **drobných domácích „potyček“, do kterých nikomu cizímu nic není**. Násilné činy jsou podle našich zákonů trestné bez ohledu na to, zda se odehrávají doma nebo na veřejnosti. Aby pomoc obětem byla účinná a došlo k ukončení násilí je vždy potřebný zásah zvenčí a vzhledem k širokému spektru důsledků násilí také úzkou spoluprací celé řady institucí. Od roku 2007 poskytuje obětem domácího násilí větší ochranu také zákon č. 135/2006 SB., který kromě jiných změn přináší také možnost vykázat násilnou osobu ze společného obydlí.

Je velmi důležité o mýtech vědět a domácí násilí neignorovat a nepopírat. Je nesprávné si myslet, že žena, která je obětí domácího násilí si za svoji situaci může sama, nebo že příčinou hrubého agresivního chování je alkohol atd.

2.4 Zákon na ochranu před domácím násilím

Nový způsob řešení domácího násilí přinesl zákon č. 135/2006 Sb., který zakotvil nové oprávnění Policie ČR v podobě institutu vykázání. Vykázání je preventivním opatřením směřujícím k ochraně ohrožených osob. Zjistí-li policie, že se v daném případě jedná o případ domácího násilí a hrozí zde také další útoky, je oprávněna násilnou osobu na místě ze společného obydlí vykázat a současně s tím jí zakáže vstup do společného obydlí a jeho bezprostředního okolí na dobu 10 dnů. Tato doba nemůže být v žádném případě zkrácena. Policista takto rozhodne z úřední povinnosti, tzn. pokaždé, jsou-li pro takový postup splněny podmínky. Souhlas ohrožené osoby se nevyžaduje.⁷⁴ Zákon na ochranu před domácím násilím je postaven na třech vzájemně provázaných pilířích:

- **Policie ČR** – policejní zásah, který se uskuteční buď na žádost samotné ohrožené osoby, jejích rodinných příslušníků či jiných osob. Kde má policie zastavit aktuální násilí v rodině či společném obydlí, k němuž dochází a to vykázáním násilné osoby.
- **Intervenční centrum** – tento pilíř spočívá v kontrole dodržování povinností uložených násilné osobě při vykázání a v následné péči (psychologická, sociální a právní pomoc) o ohroženou osobu.
- **Soudy** – lze jej představit jako občanskoprávní řešení situace ohroženou osobou, která se může obrátit na soud především se žádostí o vydání předběžného opatření, na jehož podkladě by ten, kdo ohrožuje tuto osobu svým násilným chováním, byl nucen opustit byt a jeho bezprostřední okolí.

Policie ČR představuje od přijetí zákona na ochranu před domácím násilím významný článek z několika subjektů zúčastněných na řešení problému domácího násilí. Policie může vykázat toho, kdo násilným chováním, ohrožuje jinou osobu na životě, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, z bytu, obydlí nebo domu. Dříve policie neměla žádné nástroje k tomu, aby zabránila násilnému chování. Domácí násilí bývá spojeno s trestnou činností, se kterou má Policie ČR dostatečné zkušenosti, takže po proškolení a metodickém vedení jsou příslušné orgány schopny rozhodnout, zda je vykázání nutné či není.

Institut vykázání byl od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2008 v režimu správního řádu

⁷⁴

Ševčík, D.; Špatenková, N., a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 133.

a policisté vydávali rozhodnutí o vykázání, pokud se násilná osoba nacházela v době vykázání mimo společnou domácnost. Tato situace byla pro policisty velice zatěžující, a proto byl zákon s účinností od 1. 1. 2009 upraven a policisté nyní vydávají pouze potvrzení o vykázání mimo režim správního řádu.⁷⁵

Vykázaná osoba má povinnosti.

- opustit neprodleně prostor vymezený policistou v potvrzení o vykázání;
- zdržet se vstupu do daného prostoru;
- zdržet se styku či navazování kontaktu s ohroženou osobou;
- vydat policistovi klíče od společného domu či bytu.

Vykázaná osoba má právo:

- vzít si ze společného obydlí věci osobní potřeby, osobní cennosti a doklady;
- vzít si věci nezbytné pro podnikání či pro výkon povolání (ale pouze jednou a za přítomnosti policisty, který informuje předem ohroženou osobu);
- ověřovat provedení vykázání zejména na čísle tísňového volání 158;
- vyzvednout si kopii úředního záznamu o vykázání u příslušného útvaru policie.

Ohrožená osoba a vykázání:

Policista má ze zákona povinnost poučit ohroženou osobu o:

- možnosti podat návrh na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu;
- možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí;
- následcích, pokud vědomě uvedla nepravdivé údaje, k nimž policista při vykázání přihlíží.

Policie musí provést nejméně jednu kontrolu dodržování vykázání a to do třech dnů od vykázání. Tímto práce policie nekončí, má povinnost sepsat úřední záznam a zaslat záznam příslušnému intervenčnímu centru, místně příslušnému okresnímu soudu, jenž rozhoduje o návrhu na vydání předběžného opatření.

Významnou možností pro oběti domácího násilí, které chtějí řešit svou situaci, je možnost domáhat se ochrany cestou občanskoprávního řízení u soudu. Důležité je však třeba zdůraznit, řízení u civilního soudu závisí na aktivitě ohrožené osoby, tzn., že ona sama se musí rozhodnout, že takto situaci chce řešit a musí podat návrh

⁷⁵

Ševčík, D.; Špatenková, N., a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 133.

na vydání předběžného opatření, případně návrh na zahájení řízení ve věci samé.

Oběť domácího násilí může podat návrh soudu, aby vydal předběžné opatření. Soud o tomto návrhu rozhodne do 48 hodin a může násilné osobě uložit zejména, aby dočasně opustila byt nebo dům společně obývaný s ohroženou osobou, jakož i jeho bezprostřední okolí, nebo do něj nevstupovala a aby se zdržela setkávání s ohroženou osobou a navazování kontaktů s ní. Toto předběžné opatření soudu trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti. Takový návrh může ohrožená osoba podat, aniž by mu předcházelo vykázání, které provedla policie. Může jej však podat i v době, kdy platí vykázání provedené policií (v tomto případě se desetidenní lhůta platnosti prodlouží do doby, než civilní soud rozhodne o předběžném opatření).

Pokud by během této doby bylo zahájeno řízení ve věci samé (řízení o rozvod manželství, svěření dětí do péče a úprava styku, vypořádání společného jmění manželů, úprava práva k bytu apod.), může soud na návrh ohrožené osoby prodloužit trvání předběžného opatření, maximálně však na dobu jednoho roku.

Oběti domácího násilí se mohou také samy obrátit na intervenční centra, v nichž pracují speciálně vyškolení pracovníci. Dále se mohou obrátit na neziskové organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí. Profesionální pomoc nejen obětem domácího násilí, ale všem obětem trestné činnosti poskytuje např. Bílý kruh bezpečí, který kromě přímé a konkrétní pomoci, kterou poskytuje jednotlivým obětem, významným způsobem přispěl k řešení tohoto závažného celospolečenského problému tím, že se podařilo domácí násilí dostat jak do povědomí společnosti, tak především do popředí pozornosti zákonodárců a byla přijata nová právní úprava zahrnující institut vykázání. Bílý kruh bezpečí provozuje také telefonickou linku s nepřetržitým provozem pro oběti domácího násilí – DONA linka, jejíž pracovníci (specialisté na problematiku domácího násilí) poskytnou volající oběti informace o možnostech řešení, rady a kontakty na další služby pomoci.

Počet vykázaných osob v posledních letech vzrostl, nejvíce vykázaných osob vykazují „problémové kraje“, jako je Ústecký kraj a hlavní město Praha. V případech záleží na polici, jakým způsobem danou situaci vyhodnotí.

76

<http://www.mvcr.cz/clanek/domaci-nasili-institut-vykazani-a-dalsi-informace.aspx>.

77

Viz příloha č. 1, s. 86.

3. Domácí násilí páchané na seniorech

Senioři jako osoby ohrožené domácím násilím představují dosud do značné míry a rozhodně neprávem výzkumníky i odborníky na problematiku domácího násilí opomíjenou skupinu. Dle oficiálních statistik můžeme usuzovat, že se domácí násilí u seniorů objevuje velice málo, ale opak je pravdou. Násilí na seniorech se jen velice těžko podchycuje a zjišťuje. Samotné oběti – senioři násilí tají, jelikož se stydí, nebo v důsledku nemoci nejsou schopni násilí rozpoznat a oznámit. Za neoznámením páchaného násilí stojí především strach, že výpověď bude zpochybňována a často se bojí hanby, jelikož by si jejich okolí, že špatně vychovali svoje děti. Násilné osoby bývají nejčastěji dospělé děti nebo vnoučata. Senioři bývají na násilnických osobách silně závislé a to nejen emocionálně, ale především, že se o sebe bez pomoci nedokážou postarat. Obávají se ztráty osoby, která se o ně stará a to i v případě, že se k nim chová násilně a nepečuje o ně dobře. Staří lidé zatajují domácí násilí i kvůli obavě, že budou muset opustit svůj domov a budou nuceni jít do nemocnice nebo do domova pro seniory. V neposlední řadě mají strach z odplaty ze strany násilnické osoby. Senioři se většinou snaží udržet soukromí, což vede ke zdrženlivosti násilí ohlásit.

Násilí nejsou senioři vystavováni jen v rodinách, ale mohou se s ním setkat i v zařízeních, ve kterých někteří staří lidé žijí (dlouhodobě či krátkodobě). Senioři se mohou stát obětí všech forem domácího násilí, jako je tělesné týrání, psychické a citové týrání, sexuální obtěžování a zneužívání, finanční a materiální zneužívání, zanedbávání péče. Specifickou kategorií násilí na seniorech je nerespektování lidské důstojnosti, o níž se hovoří především v souvislosti s institucionální péčí.

3.1 Základní vymezení pojmu domácího násilí páchaného na seniorech

Na začátku této kapitoly se zabývám historií domácího násilí páchaného na seniorech. V další části se zaměřuji na vysvětlení pojmu ageismus, který označuje diskriminaci na základě věku a úzce souvisí s domácím násilím.

První zmínky o domácím násilí páchaného na seniorech se objevily ve Velké Británii v sedmdesátých letech minulého století. V USA, Kanadě a Velké Británii proběhly výzkumy, které přinesly závažná zjištění. Násilí v různých formách zažilo

78

3 – 6 % osob ve věku 65 let a výše.

V angličtině je násilí na starých lidech označováno pojmy „elder abuse“ nebo „abuse of the elderly“. Pojmy zneužívání a týrání seniorů definovala instituce „National Center on Elder Abuse“ ve Washingtonu, kde také vznikly v roce 1986 první statistiky domáciho násilí na seniorech.⁷⁹ Podle výzkumů se násilí na seniorech ukázalo jako závažný společenský problém, o kterém se nehovořilo a více zájmu se mu dostalo až v posledních dvaceti letech. V souvislosti s vytvářením standardizovaného konceptu péče o seniory a systému jejich práv.

Ageismus je pojem, odvozen z angličtiny a označuje diskriminaci osob na základě jejich věku. Týká se především starých lidí. Nejvíce je podporován socio-ekonomickými problémy a předsudky společnosti vůči stáří. Gjuričová a kol. k tomu poznamenávají: „O násilí na starých lidech se v naší společnosti ví málo. Nízké společenské hodnocení stáří vede k nedostatečnému zájmu o kvalitní poznání tohoto životního období a o porozumění jeho specifičnosti. Převládá spoléhání na zjednodušené stereotypy o stáří jako o poklidné a nezajímavé době dohasínání života.“⁸⁰

3.2 Subjekty, formy a příčiny domáciho násilí páchaného na seniorech

Stáří s sebou nese také velmi výrazné změny. Na tyto změny také reagují blízcí členové rodiny, kteří se nové situaci musí přizpůsobovat. To s sebou někdy nese i napětí ve vztazích. Starý člověk si jen velmi obtížně zvyká na všechny změny a to především týkající jeho rodiny. Je pro ně obtížný odchod nebo úmrtí blízkého člena rodiny, nejrůznější složité situace a změny probíhající v rodině (například rozvod). Důležitou roli hrají vzájemné rodinné vztahy a narušení těchto vztahů bývá příčinou konfliktů. Jako závažnou můžeme označit také situaci, kdy rodina přestane plnit svoji podpůrnou

⁷⁸

Daly, J.; Jogerst, G. Statute Definitions of Elder Abuse. Journal of Elder Abuse and Neglect. 2001, roc. 13, c. 4, s. 39-57.

⁷⁹

Tošnerová, T., *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině*. In: Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele, vydala Ambulance pro poruchy paměti, Ústav lékařské etiky 3. LF UK Praha, s. 7.

⁸⁰

Gjuričová, Š., a kol., *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. s. 53.

funkci vůči starému člověku. V nejhorším případě k tomu dojde v situaci, kdy je senior na rodině závislý z důvodu snížené soběstačnosti. Rodina ho poté může začít vnímat jako zátěž.⁸¹

Buriánek a kol. k tomu dodávají: „Oběť, v tomto případě senior, nemusí na počátku poznat, že členové rodiny, se kterými sdílí domácnost, mají sklony k násilí. Teprve v zátěžových životních situacích (vznik závislosti na pomoci druhých, ztráta určitých schopností, zejména schopnosti podílet se na chodu domácnosti, počínající psychické problémy oběti) se někteří rodinní příslušníci mohou začít chovat agresivně.“⁸² Jak udávají Čírtková a Vitoušová:⁸³ obětí domácího násilí se může stát kterýkoliv senior. Seniors dle jejich stavu (zdravotního a duševního) můžeme rozdělit do čtyř skupin:

- zdraví senioři (ti žijí běžným způsobem života);
- znevýhodnění senioři (především osamělí senioři, často v tíživé finanční situaci);
- tělesně nemocní či postižení senioři;
- duševně nemocní senioři.

„Týrání mohou být i staří zdraví a soběstační jedinci, což je dáno jejich obecně větší zranitelností. Pro tuto křehkou rovnováhu mezi zdravím a nemocí, stejně jako pro křehkou rovnováhu v sociálních vztazích, má angličtina vystihující, nikoliv pejorativní výraz fragility – křehkosti.“⁸⁴

Sociální prostředí se v tomto případě jeví jako důležitý faktor. Anonymita velkých měst, převaha ekonomických zájmů a ztráta osobních vztahů, tvoří prostředí, kde snáze vznikají situace vedoucí k domácímu násilí na seniorech. Není to jen sociální prostředí, které může být zdrojem agresivity, dalšími zdroji jsou: špatné rodinné vztahy, nemoc

⁸¹

Kovařík, J.; Zimmelová, P. Násilí na seniorech. In: Buriánek, J.; Kovařík, J.; Zimmelová, P.; Švestková, R. *Domácí násilí na mužích a seniorech*. C. d., s. 82.

⁸²

Tamtéž, s. 82.

⁸³

Čírtková, L.; Vitoušová, P. et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s. 47.

⁸⁴

Tamtéž, s. 47.

agresora, trvalé osobnostní založení (vliv dědičnosti a výchovy), s tímto zdrojem agresivity souvisí tzv. agresivní psychopatie. Ta se projevuje i v jiných vztazích, agresor necítí žádnou vlastní vinu, má hrubé a nepřiměřené reakce na podněty, agrese je často spojována se zastrašováním oběti a pasivní postoj oběti jednání agresora ještě⁸⁵ posiluje.

Násilí páchané na seniorech může mít mnoho podob. Tyto formy násilí se většinou nevyskytují odděleně, ale pachatel je střídá za účelem získání moci a udržení si plné kontroly nad druhou osobou. **Fyzické násilí:** nejasné pády a úrazy, podlitiny a popáleniny na neobvyklém místě, stopy po popruzích, otisky prstů na kůži, dekubity. **Psychické násilí:** vydírání přestěhováním či umístěním do domova pro seniory, zdůrazňování bezmoci, nadbytečnosti, méněcennosti. Agresoři ničí předměty, na kterých je senior citově závislý. Výjimkou nejsou vulgární nadávky, záměrné přesouvání předmětů denní potřeby, aby je senior nemohl najít, a tím sílí pocit seniory, že si nic nepamatuje. Psychicky týraní senioři trpí poruchami spánku, jsou zmatení, depresivní a úzkostní, vyhýbají se přímému slovnímu a očnímu kontaktu. **Ekonomické násilí:** dospělé děti neoprávněně vyžadují finanční výpomoc od rodičů. V naší společnosti byl dlouho zakořeněný model, kdy rodiče jsou zodpovědní za finanční situaci svých dětí i v jejich dospělosti. Proto je v mnohých rodinách výpomoc považována za normu, která nenarušuje vztahy a je pokládána za adekvátní pozornost. **Sexuální zneužívání** – např. jinými klienty zařízení ústavní péče nebo příslušníky rodiny. **Zanedbávání** – neposkytování přiměřené pomoci, neposkytování přiměřené péče, nedostatečná strava atd.

Senioři se mohou stát obětí všech forem domácího násilí, specifickou kategorií násilí páchaného na seniorech je nerespektování lidské důstojnosti. Tato forma se vyskytuje především v institucionálních péči, ale objevuje se nezřídka i v domácí péči o seniory.

Příčiny konfliktů

Senioři se hůře adaptují na změny v rodině. Negativně vnímají odchod blízkého člověka z rodiny, úmrtí v rodině a jiné stresové a zatěžující situace v rodině. To jak se rodina zvládá situace, se odvíjí od vzájemných vztahů členů rodiny. Nejčastěji vznikají

⁸⁵

Kovařík, J.; Zimmelová, P. Násilí na seniorech. In: Buriánek, J.; Kovařík, J.; Zimmelová, P.; Švestková, R. *Domácí násilí na mužích a seniorech*. C. d., s. 82.

konflikty právě, když se vzájemné vztahy v rodině narušeny a to už je jen „krůček“ k agresi a domácímu násilí. Situace se též může zhoršit, pokud jsou v rodině přítomny mezigenerační problémy. Problém nastává tehdy, když rodina přestane plnit podpůrnou funkci vůči starému člověku a ten je nesoběstačný a stává se závislý na svém okolí. Často ho rodina začne vnímat jako přítěž.

Zimmelová uvádí rizikové faktory (tzv. „kriminogenní proměnné“), které by měly být varovným signálem pro lékaře a ostatní, kteří přicházejí do kontaktu se starými lidmi.

Jedná se o následující skupiny faktorů⁸⁶ :

Faktory zvyšující ohrožení seniora špatným zacházením:

- celkově špatný zdravotní stav;
- poruchy kognitivních a komunikačních funkcí (syndrom demence);
- ztráta soběstačnosti;
- sociální izolace;
- soužití s agresorem a závislost na něm.

Faktory zvyšující pravděpodobnost, že se někdo dopustí špatného jednání vůči závislé osobě:

- alkoholismus, drogová závislost;
- psychopatie, psychopatologie;
- nízký intelekt;
- předchozí agresivní či asociální jednání;
- přetížení a existenční problémy rodiny a pokles ochoty a možností jejích členů poskytnout kvalitní péči;
- materiální, bytová závislost oběti na agresorovi;
- nízká úroveň zájmu a ochrany před nežádoucím jednáním ze strany společnosti; včetně ochrany práv a důstojnosti klientů dlouhodobé ústavní péče;

⁸⁶

Zimmelová, P.; Stolín M. *Rizikové faktory špatného zacházení se seniory*. In: *Domácí násilí na mužích a seniorech*. C. d., s. 83.

- diskriminační tendence ve společnosti;
- syndrom vyhoření u ošetrovatelského personálu.⁸⁷

U starých lidí se často objevují s pokročilejším věkem závažná onemocnění (demence), které vedou k problémům souvisejícím s přenosem a se zpracováním informací, rozhodováním a s vyjadřováním vlastního názoru a vůle.

K rizikovým faktorům bychom v České republice mohly zařadit ekonomickou situaci rodin. Současná ekonomická krize vede k značnému oslabení mezigenerační solidarity a důstojného zacházení. Mladí lidé se obávají, zda zvládnout péči o své rodiče, sami jsou v produktivním věku a problém vidí v tom, že pokud by dočasně přerušili zaměstnání z důvodu péče o své rodiče, měli by poté velké potíže najít nové zaměstnání. Dalším problémem bývá nesouhlas partnerů s přistěhováním starých rodičů do společné domácnosti.

Domácí násilí na seniorech často podporuje i sociální prostředí jako je anonymita velkých měst, postoje okolí ke stáří atd. Nicméně při péči o starého člověka, bychom měli vždy respektovat důstojnost tohoto člověka, mít pochopení a trpělivost.

3.3 Pojem EAN (Elder Abuse and Neglect)

Někteří autoři nazírají problematiku násilí na seniorech v domácím prostředí jako součást domácího násilí. Jiní hovoří se o syndromu EAN (elder abuse and neglect)⁸⁸ – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného seniora.

Týrání seniora je podle Kovala „trvalým, opakovaným a úmyslným aktem emocionálního, psychologického a fyzického nátlaku na zranitelnou starou osobu jejími formálními či neformálními pečovateli, zodpovědnými za život na nich závislých osob.“⁸⁹ Zneužívání starého člověka je využití důvěrného vztahu k seniorovi, ať už se jedná o příbuzného, profesionálního pečovatele či jiného člověka, s cílem vlastního obohacení majetkem nebo penězi seniora (finanční a majetkové zneužívání), k získání

⁸⁷

Zimmelová, P.; Stolín M. *Rizikové faktory špatného zacházení se seniory*. In: *Domácí násilí na mužích a seniorech*. C. d., s. 83.

⁸⁸

Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 129.

⁸⁹

Koval, Š. *Týranie starých ľudí*. Košice: PonT, 2001. s. 44.

výhod z přízně, poskytované seniorem (citové zneužívání) nebo k získání vlivu a moci nad seniorem (systémové zneužívání).⁹⁰

Zanedbání znamená především odpírání, opomenutí nebo selhání péče o seniora, jehož důsledkem může být poškození starého člověka. Pojem EAN může být též posuzován jako samostatná kategorie stojící mimo domácí násilí. U nás máme spíše zastánce náhledu na EAN jako součástí domácího násilí. Jelikož násilí na seniorech v rodině naplňuje všechny charakteristické rysy domácího násilí, jako je jeho opakování, dlouhodobost a postupná vzrůstající intenzita útoků. Útoky se odehrávají vždy v soukromí a v místech, kam nedosahuje sociální kontrola. Oběť je vždy izolována a zbavena možnosti přímé intervence.⁹¹

V České republice dosud neexistuje jednotné pojmosloví a definice EAN. S podobným problémem se potýkají i odborníci v zahraničí, kde se touto problematikou zabývají mnohem déle. Jedním z faktorů, který ovlivňuje vymezení pojmu EAN, jsou transkulturní rozdíly jednotlivých společností. Každá společnost na tento pojem může nahlížet jinak. Dalším problémem při stanovení definice EAN je individuální vnímání hranic, co je a co není týráním, zneužíváním a zanedbáváním. Definice se od sebe liší podle toho, kdo je utvářel. Jinak bude vypadat definice sociálního pracovníka a jinak lékaře či právníka.

Nerenberg ve své knize uvádí několik různých definic, které používá odborná literatura: National Academy of Science vymezuje týrán a zanedbání starých lidí takto:

„Záměrná jednání, která způsobují zranění, nebo vytváří vážné riziko zranění (ať už je nebo není poškození zamýšlené) zranitelnému seniorovi pečovatelem, nebo jiným jedincem, s nímž má senior vztah založený na vzájemné důvěře nebo neschopnost pečovatele uspokojit základní potřeby seniora nebo jej ochránit proti zranění.“⁹²

Druhou definici, kterou Nerenberg uvádí, vytvořila *Elder Justice Act*, podle níž je týrán starých lidí: „Záměrné způsobení fyzické nebo duševní újmy nebo záměrné zbavení

⁹⁰ Koval, Š. *Týranie starých ľudí*. Košice: PonT, 2001. s. 42.

⁹¹ Ševčík, D.; Špatenková, N. a kol. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. C. d., s. 129.

⁹² Nerenberg, L. *Elder Abuse Prevention: Emerging Trends and Promising Strategies*. New York: Springer Publishing Company, LLC, 2008. s. 24.

zboží nebo služeb, které jsou nezbytné pro uspokojení základních potřeb nebo nezabránění fyzické nebo psychické újme“⁹³.

U nás nejčastěji přebíráme definice ze zahraničních publikací a zdrojů. Vykopalová definuje pojem EAN takto: „násilí páchané na starých lidech starších 65 let, které obecně zahrnuje fyzické, psychické nebo finanční, majetkové vykořisťování, ale i úmyslné odsouvání potřeb, neposkytnutí potřebné pomoci a péče.“⁹⁴

EAN může nabývat různých podob, typologie se liší dle autorů. Přesto najdeme⁹⁵ pět hlavních forem:

- tělesné týrání (aktivní a pasivní podoba týrání),
- psychické a citové týrání,
- sexuální obtěžování a zneužívání,
- finanční a materiální zneužívání,
- zanedbávání péče.

Další uváděné formy EAN patří:

- zanedbávání péče o sebe sama,
- nevhodné jednání,
- systémové týrání (druhotné ponižování, porušování práv),
- opuštění seniora

Tělesné týrání

Velmi častá a nejviditelnější forma EAN, která se může objevovat jako pasivní nebo aktivní jednání. Definice není jednotná, záleží na autorovi, jak na tuto formu

⁹³ Tamtéž, s. 24.

⁹⁴ Vykopalová, H. *Násilí na seniorech: sborník příspěvků z pracovního semináře*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. s. 5.

⁹⁵ Pritchard, J. *The Abuse of Older People: A Training Manual for Detection and Prevention*. London: Jessica Kingsley Publishers, 1995. s. 21.

nahlíží.

Gorbien a Eisenstein popisují tělesné nebo též fyzické týrání jako: „užití fyzické síly, která může způsobit tělesné zranění, fyzickou bolest nebo poškození. Hrubá zacházení jakéhokoli druhu jsou příkladem fyzického týrání.“⁹⁶

Jinou definici tělesného týrání uvádí Kalvach v knize *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*: jedná se „způsobování bolesti či zranění, o fyzický nátlak, o fyzický či lékově navozená omezení“⁹⁷

Mezi aktivní tělesné týrání patří: „bití, škrcení či srážení k zemi inspirované zhoršenou stabilitou seniora“, dále se může objevit kopání, rafinovanější vystavování tělesnému strádání – chlad či mytí studenou vodou, odpírání jídla, léku či ošetření proti bolesti.“⁹⁸ Pasivní podoba týrání se projevuje v „neposkytnutí či nepřivolání pomoci, nebo úmyslné nezabránění hrozícímu poranění“⁹⁹. Takové jednání je neodstranění či nezabránění vystavení riziku a to vše se děje záměrně.

Emocionální a psychické týrání.

Gorbien, Eisenstein píše, že emocionální nebo jinak psychické týrání je „vyvolání duševní úzkosti, bolesti nebo strasti.“¹⁰⁰ Psychické týrání lze jen těžko identifikovat a pojí se s vysokou mírou subjektivity. Záleží v jakých kulturních asociálních podmínkách byl daný člověk vychováván. Z toho vyplývá, že to, co může být velmi ponižující a stresující pro jednoho člověka, nemusí být psychickou zátěží pro druhého.

Mezi projevy psychického týrání řadíme: urážky, verbální agrese, zastrašování,

⁹⁶

Gorbien, M. J. *Clinics In Geriatric medicine. Elder Abuse and Neglect*. Volume 21, Number 2. Elsevier - Health Sciences Division, 2005. s. 280-281.

⁹⁷

Koval In Kalvach et al. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada Publishing, 2004, s. 354.

⁹⁸

Tamtéž, s. 354.

⁹⁹

Koval In Kalvach et al. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada, 2004. s. 354.

¹⁰⁰

Gorbien, M. J. *Clinics In Geriatric medicine. Elder Abuse and Neglect*. C.d., s. 280-281.

vyhrožování, ponižování, omezování rozhodování, snižování sebevědomí a sebeúcty, ale též ignorování, zesměšňování, podceňování, lhaní atd. Jako další formy psychického týrání se často užívá i zdůrazňování nepotřebnosti, nadbytečnosti, výhrůžek přestěhování do ústavního zařízení a též dochází k omezování sociálních kontaktů.¹⁰¹

K citovému týrání dochází také při poškozování předmětů, které má týraný rád a mají pro týraného velkou citovou hodnotu. Formou citového týrání je také bránění v sociálních kontaktech a omezování svobody (uzavření v místnosti, někdy dokonce v neobyvatelné komoře či sklepu).¹⁰²

Psychické týrání lze jen těžko identifikovat a pojí se s vysokou mírou subjektivity. Záleží v jakých kulturních a sociálních podmínkách byl daný člověk vychováván. Z toho vyplývá, že to co může být velmi ponižující a stresující pro jednoho člověka, nemusí být psychickou zátěží pro druhého.

Sexualita seniorů je obecně podceňována, tak i **sexuální zneužívání a obtěžování** bývá opomíjeno.¹⁰³ Tato forma EAN nabývá tak častá. A je opět těžko dokazatelná, jelikož senioři se stydí. Sexuální obtěžování může mít formu osahávání, nedobrovolného líbání, nucení k sexu nebo nechtěným sexuálním praktikám, obnažování se před seniorem, exhibicionismus. Výjimkou však nemusí být ani znásilnění.¹⁰⁴

K sexuálnímu obtěžování nejčastěji dochází v institucionálních zařízeních a to buď mezi sebou, anebo ze strany pečovatelů. Nesmíme však opomenout, že k této formě dochází i v rodinách, kde se často dopouštějí sami partneři seniora.

Další formou EAN je **finanční a materiální zneužívání**. Kalvach v souladu s *World Health Organization* uvádí, že jde o „protiprávní či nepřiměřené využívání či

¹⁰¹

Quinn, M. J., Tomita, S. K. *Elder Abuse and Neglect. Causes, Diagnosis, and Intervention Strategies*. 2. vyd. New York: Springer Publishing Company, 1997. s. 70.

¹⁰²

Kalvach, Z., et al *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. Praha: Grada Publishing, 2008. s. 251.

¹⁰³

Tamtéž, s. 252.

¹⁰⁴

Tamtéž, s. 252.

105
přivlastňování majetku a zdrojů starších osob.“ S touto formou zneužívání se setkáváme velice často a to nejen v rodinném prostředí, ale též v institucionálních zařízeních ze strany pečovatелů.

Sýkorová uvádí, že k finančnímu zneužívání seniora patří okrádání o peníze a majetek, například cennosti v domácnosti, byt, dům atp.¹⁰⁶ Kalvach uvádí, že častým jevem jsou převody bytů a nemovitostí, senior pak může skončit na ulici.¹⁰⁷

Příbuzní často navštěvují seniora v zařízeních ústavní péče a to jen tehdy, kdy dostal sociální dávky. Senior často dává peněžní obnosy dobrovolně, jen aby viděl své příbuzné.

Specifickou formou násilí páchaného na seniorech se stává **zanedbávání**. Gorbien, Eisenstein uvádí, v souladu s *National Center on Elder Abuse* a *National Elder Abuse Incidence Study*, že zanedbávání péče (*neglect*) je „odepření nebo opomenutí péče jakékoliv části jedince, závazku nebo povinnosti seniorovi.“¹⁰⁸ Kalvach píše, že dle *World Health Organization* je zanedbání péče „odpírání či selhání plnit pečovatelské (ošetřovatelské) závazky, bez ohledu na to, zda jde či nejde o vědomý a úmyslný pokus způsobit starému člověku tělesné či duševní potíže a ohrožení.“¹⁰⁹

K této formě EAN patří: nedodržování nezbytného léčebného režimu seniora, neposkytování či odpírání pomoci například s koupáním, krmením, polohováním seniora na lůžku, úkony osobní hygieny anebo nedohlédnutím na řádný pitný režim seniora.¹¹⁰ Podobně jako u fyzického týrání se může vyskytovat v podobě aktivního

105

Kalvach, Z., et al. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. Praha: Grada Publishing, 2008. s. 252.

106

Sýkorová, D. et al. Senioři jako oběti rodinného násilí. In: Špatenková, N. *Krizová intervence pro praxi*. C. d., s. 131.

107

Kalvach, Z. et al. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. C. d., s. 252.

108

Gorbien, M. J. *Clinics In Geriatric medicine. Elder Abuse and Neglect*. Volume 21, Number 2. Elsevier - Health Sciences Division, 2005. s. 281.

109

Kalvach, Z. et al. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. C. d., s. 253.

110

Nerenberg, L. *Elder Abuse Prevention: Emerging Trends and Promising Strategies*. New York: Springer

a pasivního jednání.

V případě aktivního zanedbávání je neposkytnutí či opomenutí péče záměrnou činností. Pasivní zanedbávání plyne nejčastěji z nedostatku zkušeností nebo informací o péči, kterou senior potřebuje. Zanedbání péče nebývá vždy záměrné, v mnohých případech bývá důsledkem stresu či nedostačujícího fyzického a psychického stavu pečující osoby. Člověk, který se staral pečlivě o seniora, se najednou kvůli svému zhoršenému fyzickému nebo psychickému stavu nezvládne postarat tak, jako tomu bylo doposud. Postupně tak může dojít nejen k zanedbání péče o partnera, ale i o sebe sama.

U seniorů se setkáváme také se **sebezanedbáváním**. Sebezanedbávání neboli zanedbávání péče o sebe sama (*self-neglect*) je, jak uvádí Gorbien a Eisenstein s odvoláním na *National Center on Elder Abuse* a *National Elder Abuse Incidence Study*, „způsob chování seniora, který ohrožuje své vlastní zdraví nebo bezpečí. Definice sebezanedbávání vylučuje situaci, v níž duševně zdravý senior, který rozumí následkům svých rozhodnutí, učinil vědomě a dobrovolně rozhodnutí, které způsobí ohrožení jeho zdraví nebo bezpečí.“¹¹¹

Koval rozlišuje dvě podoby sebezanedbávání. Buď k němu dochází z důvodu, že senior je izolován od okolí a šetří finanční prostředky, a tím omezuje nákup potravin a své stravování omezuje, vynechává procházky, nekomunikuje s okolím. Druhá podoba má opačné projevy. Starší člověk rozhazuje a je vůči okolí otevřený, což se může projevit častým vysedáváním v hospodě, nakupováním nepotřebných a drahých výrobků, neodůvodněnými dary apod.¹¹²

Lidé, kteří zanedbávají péči o sebe sama, často na své okolí působí jako poustevníci či samotáři. Většinou nedodržují základní hygienická pravidla, neuklízejí a objevují se u nich příznaky malnutrice či různé kožní choroby. Objevuje se u nich i závislost na návykových látkách. Sebezanedbávání je ale svými projevy formou nejnápadnější a jak upozorňuje Kalvach také sociálním službám nejdostupnější.

Publishing Company, LLC, 2008. s. 29-31.

111

Gorbien, M. J., Eisenstein, A. R. *Elder Abuse and Neglect: An Overview*. s. 279-293 In GORBIEN, M. J. *Clinics In Geriatric medicine. Elder Abuse and Neglect*. Volume 21, Number 2. Elsevier - Health Sciences Division, 2005. s. 281.

112

Koval, Š. *Týranie starých ľudí*. Košice: PonT, 2001. 2001, s. 40.

Sebezanedbávání se totiž na rozdíl od skrytého domácího či ústavního násilí odehrává na veřejnosti¹¹³

Systémové týrání též tzv. druhotné ponižování je poškozování seniorů systémem, který jim má poskytovat pomoc a péči. Kalvach uvádí: „že senioři mohou být ohroženi nadměrným společenským tlakem na odchod do domova důchodců, nebo požadavkem nadměrného prokazování majetku, zdravotního stavu nebo životní situace u žádostí o poskytnutí chráněného bydlení či zdravotně sociálních služeb.“¹¹⁴

Opuštění jako formy EAN se jedná o zanechání bezmocného starého člověka, který je na naši péči závislý, bez adekvátní náhradní péči. Opuštění je někdy definováno jako typ zanedbání nebo jako jeho projev. U obou forem je osoba konající opuštění zodpovědná vůči seniorovi (buď je členem jeho rodiny anebo placeným pečovatelem) a u obou forem lze v některých případech vypořádat finanční motivaci k jednání.¹¹⁵ Opuštění je vždy jednání úmyslné.

Formy EAN jsou sice od sebe oddělovány, ale v praxi se dějí většinou najednou a senior prožívá více forem. Syndrom EAN se nevyskytuje jen v rodině či společné domácnosti, ale dochází k němu i v ústavní péči. Obecně jsou formy EAN v ústavní péči děleny do tří kategorií:¹¹⁶

- **První kategorie** - týrající a útočné chování a to v podobě aktivního fyzického týrání a sexuálního obtěžování a zneužívání.
- **Druhá kategorie:** do této kategorie spadá chování, které se vyznačuje zneužíváním či zanedbáváním péče a léčby. Jedná se o pasivní podobu týrání, zanedbávání péče o seniora a finanční a hmotné zneužívání.
- **Třetí kategorie:** zahrnuje nevhodné postoje a chování. Je do ní zařazeno

¹¹³

Kalvach, Z., et al. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. C. d., s. 253.

¹¹⁴

Tamtéž, s. 355-356.

¹¹⁵

Nerenberg, L. *Elder Abuse Prevention: Emerging Trends and Promising Strategies*. New York: Springer Publishing Company, LLC, 2008. s. 32.

¹¹⁶

srov. Zimmerlová In Zimmerlová et al. 2006; Gilleard 1994 In Habart, Háva 2007

psychické týrání seniorů, systémové ponižování (včetně porušování práv) a nevhodné jednání.

V ústavní péči se objevuje jednání a chování, které vede k porušování důstojnosti seniora. Podle Kalvacha je příčinou nevhodného zacházení a chování se seniory v ústavní péči „především nepochopení povahy geriatrické křehkosti, míry její vulnerability i reverzibility, režimových potřeb křehkých geriatrických pacientů, a tím nepřizpůsobení přístupů jejich limitacím a rizikům.“¹¹⁷

Stolín vypožoroval následující projevy porušování lidské důstojnosti v různých ústavních zařízeních pro seniory, kde pracoval v letech 1993-2003:¹¹⁸

- tykání seniorům nebo jejich oslovování zdobnělinami;
- přemísťování spoře oděných pacientů po chodbách, nevhodné doteky;
- vystavování obnažených seniorů nebo seniorů v nedostatečném oděvu pohledům třetích osob;
- neumožnění vykonání potřeby klientům schopných chůze;
- nadužívání pomůcek proti inkontinenci;
- nerespektování soukromí (vstup bez klepání do místnosti atd.).

3.4 Mýty o domácím násilí páchaném na seniorech¹¹⁹

V souvislosti s domácím násilím páchaném na seniorech se objevují ve společnosti mnohé mýty spojené s tímto problémem. V mnohých případech právě tyto mylné představy mohou být příčinou přehlížení domácího násilí.

- Starý člověk se choval popuzujícím způsobem a provokoval. Důsledkem je sebeobviňování a z toho vyplývá omlouvání agresora.
- Veškeré problémy v rodině se řeší v soukromí a za zavřenými dveřmi.
- Člověku, v tomto případě agresorovi, prosícímu o odpuštění, by mělo být odpuštěno. Mýtus připouští možnost neopakování agresivního chování.

¹¹⁷

Kalvach, Z., et al. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. C. d., s. 256.

¹¹⁸

Habart, P.; Háva, P. *Týrání a zanedbávání seniorů. Problém „elder abuse“ v zařízeních ústavní péče v ČR*. Zdravotnictví v České republice, 2007, I/X, s. 16-27.

¹¹⁹

Tamtéž, s. 83.

- Některá z forem násilí je zcela obvyklá, a tudíž je možné ji tolerovat.
- Špatné zacházení je typické pro sociálně slabé společenské vrstvy a osoby s nižším vzděláním. Tento názor vede k popírání výskytu násilí ve vrstvách vyšších a vzdělanějších.

V souvislosti s domácím násilím páchaným na seniorech se můžeme setkat s nejrůznějšími mýty a předsudky. V některých případech tyto mylné představy mohou být příčinou přehlížení domácího násilí.

- Starý člověk se choval popuzujícím způsobem, provokoval, a za to následuje trest. Důsledkem je sebeobviňování a z toho vyplývá omlouvání agresora.
- Veškeré problémy v rodině se řeší v soukromí. Domácí násilí je problém dané rodiny a okolí by to toho nemělo zasahovat.
- Člověku, v tomto případě agresorovi, prosím o odpuštění, by mělo být odpuštěno. Mýtus připouští iluzorní možnost neopakovatelnosti agresivního chování.
- Některá z forem násilí je zcela obvyklá, a tudíž je možné, ji toleroval.
- Špatné zacházení je typické pro nižší sociální vrstvy. Přijetí tohoto mýtu vede k popírání výskytu násilí ve vrstvách vyšších a vzdělanějších.¹²⁰

Klevetová a Dlabalová dodávají, že v naší společnosti stále platí model šedesátých let. Ten stárnutí vidí jako část života, kterou člověk prožije v prostředí domova. Odpočívá v klidu domova, protože se v životě napracoval už dost a zaslouží si odpočinek. „Okolí seniory mnohdy živí myšlenkou: Nic nemusíš dělat. Když bude nejhůře, máme nemocnice a domovy důchodců – tam ti bude nejlíp.”¹²¹

Domácí násilí páchané na seniorech se pomalu dostává do povědomí veřejnosti, ale stále mnoho lidí vnímá tento problém jako méně závažný. Stále ještě je malé

¹²⁰

Zimmelová, P.; Stolín, M. *Rizikové faktory špatného zacházení se seniory*. In: *Domácí násilí na mužích a seniorech*. C. d., s. 85-86.

¹²¹

Klevetová, D.; Dlabalová I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 208 s.

povědomí o prevenci, příčinách a možnostech pomoci.

3.5 Násilí na seniorech v ústavní péči

Mnoho seniorů je umístěno do ústavní péče, kde jsou přihlášení k trvalému pobytu a ústav se stává jejich domovem. Nevhodné zacházení se seniory v ústavní péči bývá některými autory představována jako samostatný problém. Při této péči dochází ke střetu dvou skupin klientů, jejichž kvalita života přímo souvisí s kvalitou poskytované péče. Druhou skupinu představují zaměstnanci, pro něž je ústav pracovištěm, kde vykonávají práci s různou motivací.

Rizikové faktory na straně klienta

Za rizikový faktor je považována vysoká míra jejich zranitelnosti. U klientů ústavní péče není výjimkou výskyt demence nebo zhoršená mobilita až trvalé upoutání na lůžko. Senior je v ústavním zařízení většinou částečně anebo i zcela odkázán na pomoc druhých a značná část klientů nemá jiný sociální kontakt, než-li v zařízení,¹²² v němž žijí.

Senior ve většině případů nemá možnost se obrátit v případě hrubého a nevhodného zacházení na policii či opustit zařízení, jelikož nemá kam jít. Jako u seniorů v domácím prostředí se i zde objevuje rizikové chování, které může vést k nevhodnému jednání a to vůči ostatním seniorům, tak i personálu. Rizikové chování bývá způsobeno stresovou situací, jako je například: změny prostředí, demence, alkoholismus atd.

U personálu pracujícího v zařízeních ústavní péče se objevují rizikové faktory, které mohou vést ke špatnému zacházení se seniory. Nejčastěji se objevuje syndrom vyhoření (burn out syndrome). Jedná se o reakci na mimořádně zatěžující práci, kdy dochází k vyčerpání sil a to nejen fyzických, ale i emoční a duševní vyčerpání. Člověk¹²³ dochází k závěru, že už nemůže dál a má pocit beznaděje.

Rush rozlišuje dva druhy symptomů vyhoření – vnější a vnitřní. Mezi vnější symptomy patří podrážděnost; fyzická únava; neochota riskovat; ve skutečnosti

¹²²

Kalvach, Koval In Kalvach et al. 2004, s. 358

¹²³

Holeksová, T. *Ležící nemocný člověk v domácím prostředí*. Praktická příručka jak, pečovat o málo mobilního a zcela imobilního člověka doma. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 76.

vzrůstající aktivita, ale stagnující produktivita. Vnitřní symptomy se projevují ztrátou odvahy (emocionální, duševní a fyzická vyčerpanost však silné a odvážné jedince proměňuje ve zbabělce); ztrátou osobní identity a sebeúcty; ztrátou objektivnosti; ¹²⁴ emocionální vyčerpaností a negativním duševním postojem.

Jako další rizikový faktor je uváděno nedostatečné proškolení o povaze rizik vztahující se ke geriatrickým pacientům a nedostatečná kontrola kvality péče a výskytu nevhodného zacházení se seniory. Jiní autoři uvádějí další rizikové faktory: ageismus, kriminální minulost, konfliktní osobnostní rysy a neshody mezi personálem.

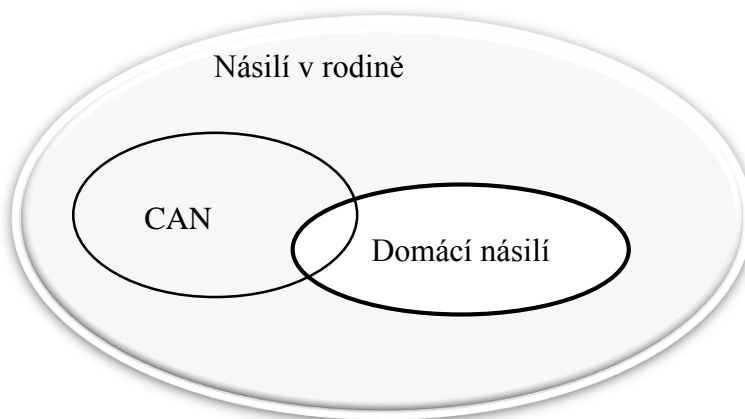
¹²⁴

Rush, M. D. *Syndrom vyhoření*. Praha: Návrat domů, 2003. s. 40.

4. Srovnání domácího násilí páchaného na ženách a na seniorech

Nejčastější obětí domácího násilí bývají právě ženy, ale seniory jako oběti domácího násilí bychom neměli opomíjet, neboť v poslední době bylo zjištěn relativně vysoký nárůst počtu starých lidí, kteří byli nějakým způsobem týráni. Dle Topinkové trpí některou z forem špatného zacházení 3-5 % staré populace, což v České republice představuje přibližně 60000 jedinců.¹²⁵ Pro srovnání těchto dvou skupin používám komparativní metodu. Metodologii pro komparaci a vymezené hypotézy uvádím v úvodu této práce.

Připomněla bych, že nesmíme brát pojem domácí násilí za synonymní s pojmem násilí v rodině. Domácí násilí je specifickou variantou násilí v rodině. Za domácí násilí nesmíme považovat jakékoliv agresivní jednání. Domácí násilí musí splňovat všechny své klíčové znaky jako je: opakovanost, dlouhodobost, eskalace (stupňování), neměnné rozdělení rolí a neveřejnost. Subjekty domácího násilí se stávají jednotliví členové rodiny – a to nejčastěji partneři či předci a potomci (sourozenci), ale není mezi nimi nutný příbuzenský vztah. Z tohoto důvodu lze porovnat domácí násilí páchané na ženách a na starých lidech.

Obr.2 Domácí násilí a syndrom CAN jako podmnožiny násilí v rodině¹²⁶

¹²⁵

Šimková, M., Chovanec, T., Hrušková, M., Problematika špatného zacházení se seniory.: In Kontakt 1-2/ 2005. s. 37-38.

¹²⁶

CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

4.1 Prostředí domácího násilí

Jedním ze společných znaků domácího násilí páchaného na ženách a na seniorech je prostředí. K násilnému jednání dochází mezi osobami sdílejícími společnou domácnost, a to bez ohledu na to, zda jsou či nejsou spojeni příbuzenskými vztahy. Jedná se o prostředí, které agresor velice dobře zná a ví, jak nejvíce oběti může ublížit a může ji nepřetržitě kontrolovat a vystavovat fyzickému či psychickému násilí. Oběti domácího násilí často tuto společnou domácnost nechtějí opustit, jelikož by tak ztratili zázemí a nechtějí narušovat rodinné vztahy. To, že by ztratili „střechu nad hlavou“ v obětech vyvolává obavy a strach a raději trpí agresivní chování a týrání. Samo prostředí, ve kterém k domácímu násilí dochází, vede k popírání násilí oběti a okolím.

S prostředím rodiny je spojeno několik mýtů týkající se domácího násilí, které jsou největší překážkou poznání a uznání tohoto jevu jako závažného společenského problému. Především jde o rozšířené přesvědčení, že násilí v rodině (či ve společné domácnosti) je záležitostí soukromou, a tudíž pro okolí utajenou. A tento fakt často komplikuje pomoc obětem domácího násilí, jelikož okolí často ani netuší, že je osoba týrána či zneužívána a sama oběť tuto okolnost tají a stydí se za ni. Často se setkáváme se situací, kdy oběť agresora omlouvá, nechce, aby se o násilí někdo dověděl, zakrývá viditelné znaky a svaluje vinu na sebe, na svoji nešikovnost atd. Další mýtus týkající se domácího násilí je, že k němu dochází pouze v sociálně slabých rodinách a tzv. „dobrých rodin“ se domácí násilí netýká. Dnes je dokázáno, že násilí se vyskytuje bez ohledu na jakékoli socioekonomické, geografické, rasové, genderové či věkové charakteristiky obětí a pachatelů.

Pokud to shrnu, tak prostředí, ve kterém k domácímu násilí dochází je společné pro obě ohrožené skupiny (ženy i seniory). Tímto prostředím se rozumí společná domácnost tedy byt, dům, jehož prostor násilná a ohrožená osoba obývají společně. K domácímu násilí dochází uvnitř partnerských vztahů nebo mezigeneračního vztahu mezi rodiči a dětmi či prarodiči a vnuky. Agresor na svoji oběť útočí na soukromé půdě (nejčastějším místem činu je společný byt), případně jinde v ústraní, kam nedosahuje veřejná kontrola. Oběť je v průběhu napadání vždy izolována od možností jakékoli pomoci zvenčí.

Senioři nejsou vystavováni násilí a špatnému zacházení pouze v prostředí domova, ale často k němu dochází i v sociálních zařízeních (domovy důchodců, nemocnice atd.) Zodpovědnost za starší generace se přesouvá na instituce, které mají nahradit rodinnou péči. V těchto zařízeních se nejčastěji objevuje jako forma násilí tzv.

zanedbávání a systémové týrání, které je vysvětlováno jako týrání systémem, jenž by jim měl poskytnout pomoc a péči.¹²⁷

4.2 Oběť a možnost úniku před domácím násilím

Zájem odborníků o domácí násilí se dříve upínal častěji k ženám, neboť jsou nejčastějším terčem domácího násilí. Žena, stejně jako senior, bývá závislá materiálně a emocionálně na svém trýzniteli. Trpí pocitem bezmoci, beznaděje, je přesvědčena, že takové jednání vyprovokovala a že si jej zaslouží. Stydí se vyprávět o svých zkušenostech s násilím, vyhýbá se okolí. V rodině to není jediná osoba, které se domácí násilí dotýká, často bývají svědci děti a i oni se stávají oběťmi domácího násilí. Je-li dítě svědkem (či obětí) domácího násilí, je ohrožen jeho psychický, fyzický stav i vztah k okolnímu světu. Dítě ztrácí pocit jistoty a bezpečí, který hledá právě u rodičů, u svých nejbližších osob. Záleží však na mnoha okolnostech, věku, ale i na blízkosti, intenzitě a frekvenci násilí. Některé děti reagují spíše agresivně, jiné jsou depresivní, bázlivé, uzavřené. Největším rizikem domácího násilí je, že se dítě v pozdějším věku (ve vlastním partnerském vztahu) stane jeho agresorem nebo obětí.

Žena bere často ohledy na své děti, a z tohoto důvodu nechce odejít od násilnického partnera, nechce jim brát otce a materiální zázemí. Ženy z mnoha důvodů nechtějí ukončit násilnický vztah. Ale myslím si, že mají daleko větší šance se vymanit z kontroly a cyklu násilí než staří lidé. Za prvé jim většinou jaksí slouží lépe zdraví a netrpí nějakou chorobou, která by omezovala jejich samostatnost. Za druhé se objevuje v jejich okolí více lidí, které by mohly požádat o pomoc. A v neposlední řadě mají mnoho let života před sebou a velké šance se z otřesného zážitku domácího násilí dostat. V odchodu jim nejčastěji brání stud a strach, strach z budoucnosti či z výhrůžek. Kromě těchto psychologických mechanismů znesnadňují odchod ženy od násilníka i řada vnějších vlivů, a to především nízká podpora okolí a odborníků. Dříve se mnoho ženy, které se rozhodly řešit domácí násilí, setkávaly s neprofesionálním přístupem sociálních pracovníků a odborníků. S postupem času a s větší informovaností se tato situace zlepšila a to také díky s rostoucím počtem intervenčních a krizových center, kde jsou proškolení pracovníci na tuto problematiku. Další překážku v odchodu vidím v ekonomické závislosti na partnerovi či ve ztrátě obydlí, ale hlavně ztrátě dětí. Překonání všech těchto překážek je

¹²⁷

Bližší informace o systémovém týrání uvádím ve třetí kapitole: Násilí páchané na seniorech str. 60

pro oběť velice vysilující a nemusí k přerušení násilí. V některých případech tomu bývá naopak a odchod partnerky (manželky) vyprovokuje agresora k dalšímu násilnickému chování a pronásledování.

U seniorů velkou roli sehrává jejich fyzický a psychický stav a s tím spojená soběstačnost. Staří lidé většinou ztrácí fyzickou sílu a trpí vážnými onemocněními, která jsou příčinou závislosti seniora na druhé osobě. Nejsou schopni se sami o sebe postarat. Jako velkou překážku v odchodu seniora z násilnického vztahu vidím, že jsou v některých případech zcela závislí na svém okolí, nedokážou se sami pohybovat, trpí demencí nebo jinými chorobami spojenými s pokročilým věkem. Staří lidé často ani nevědí, že jsou oběťmi násilného a špatného zacházení a domnívají se, že jim stejně nemůže nikdo pomoci. Podobně jako ženy se za svůj osud stydí a bojí se někomu svěřit. Mnohem horší je, že agresory jsou jejich vlastní děti a tuto skutečnost berou jako vlastní selhání v roli rodičů a o to více tají, že jsou vystaveni špatnému zacházení a týrání. Starý člověk je zraňován a týrán osobou, které důvěřuje, pocit jistoty je ohrožen a nedokáže si sám pomoci, jelikož bývá na týrající osobě závislý. Jedná se o ekonomickou či psychickou závislost, kterou najdeme i u týraných žen, ale navíc se zde objevuje závislost související s životními potřebami, kdy se starý člověk o sebe nedokáže postarat bez cizí pomoci (nedokáže se najíst, napít, dojít si na toaletu apod.)

Staří lidé se potýkají i s faktem, že pokud se rozhodnout k přiznání, že se stali obětí domácího násilí, může jejich okolí tuto informaci bagatelizovat a brát ji jako důsledek psychického onemocnění či demence starého člověka.

Komparací docházím k tvrzení, že senioři jako osoby ohrožené domácím násilím mají svá specifika, která jim znesnadňují vymanění z cyklu domácího násilí. Hlavním překážkou bývá vyšší věk a s tím spojené zdravotní a psychické potíže, nesoběstačnost, izolovanost, neinformovanost o možnostech řešení domácího násilí. Další překážkou se stává stud a strach ze ztráty nejbližších. Staří lidé už nemají sílu ani odvahu řešit danou situaci a raději se s ní smíří a doufají, že to do smrti nějak vydrží. Odhalit násilí páchané na seniorech je velice obtížné. Samotní senioři tuto skutečnost skrývají, anebo není v jejich silách rozpoznat, že se jedná o domácí násilí.

4.3 Osoba pachatele

V českých rodinách je typickým agresorem muž, opačná pozice, muž v roli oběti domácího násilí, je podle šetření ojedinělým případem. Rozhodně z toho nemůže vyvozovat obecný závěr – co muž to agresor. U fenoménu násilí na ženách se stává pachatelem domácího násilí častěji takový muž (partner/ manžel), který pochází z různých socioekonomických i vzdělanostních vrstev. Řada z nich vykazuje podobné rysy spíše psychologického typu – nedostatek empatie či tzv. „dvojí tvář“ (pachatel se chová rozdílně na veřejnosti a doma). Typologii násilných mužů zmiňuji v druhé kapitole s názvem Domácí násilí páchané na ženách.¹²⁸

Na základě analýzy psychologických šetření partnerských agresorů v ČR v roce 2005 došli výzkumníci k závěru, že osobnost pachatele domácího násilí lze nejčastěji popsat jako „anomální až psychopatickou osobnost, s rysy impulzivity, poruchami seberegulace, rigidity, sebenejistoty, s nedostatečným smyslem pro realitu, ale celkem dobrou sociální kompetencí, s rysy labilní až impulsivní afektivity, jež není dostatečně zvládaná rozumem a sníženou odolností vůči zátěži.“¹²⁹

U násilí na seniorech bývají pachateli nejčastěji děti či vnoučata starých lidí. Jedním z častých motivů je určité narušení rodinné vazby. Pachatel se buď může mstít za prožívaná příkoří v dětství či na něj senior prostě „zbude“ a on je donucen se o něj nějakým způsobem starat, i když k danému seniorovi necítí žádnou citovou vazbu. Pozitivní citová vazba může být na začátku péče o seniora přítomna, ale málokdo si uvědomuje, že tato péče může být poměrně velmi náročná. Ať už fyzicky, psychicky, časově či finančně. Většinou vše najednou, což se po určitém čase může zdát nezvladatelné. Toto vše s sebou může nést riziko přeznačkování citové vazby, které může vyústit až v různé formy domácího násilí. Tato náročnost péče vede i k tzv. syndromu vyhoření, který pak též bývá jednou z příčin, které se mohou podílet na výše zmiňovaném chování. Když pomínu různé psychopatologické příčiny (poruchy osobnosti, psychotická onemocnění, apod.), musím ještě zmínit jeden faktor, který přispívá k výskytu domácího násilí na seniorech a tou je relativně vysoká tolerance tohoto chování ve společnosti.

Násilí páchané na seniorech se jen těžce podchycuje a svůj podíl na tom má i ta

¹²⁸

Bliže k typologii násilných mužů na s. 34-36.

¹²⁹

Netík, K., Voňková, J. *Péče o pachatele partnerského násilí: screening, osobnost, terapie*. Závěrečná zpráva z řešení úkolu zadaného Ministerstvem zdravotnictví ČR. Praha, 2005. s. 45-46.

skutečnost, že pachateli se stávají děti seniorů. Senioři dávají vinu sobě, že selhali jako rodiče, a proto se k nim vlastní děti chovají špatně. Stydí se za chování jeho příbuzných a nejbližších. Pro starého člověka je velmi často těžké přiznat si, co se děje, a to především, pokud se jedná o blízkého člena rodiny. Rozhodnutí mlčet a nevhodné chování i nadále trpět tak přispívá jednak k dojmu, že násilí na seniorech není tak vážné a nevyžaduje okamžitá opatření, tak i ke ztrátě naděje, že seniorovi bude poskytnutá odborná pomoc. Ve většině případů si senior sám nedokáže pomoci, protože je na týrající osobě závislý

4.4 Příčiny domácího násilí

Dalšími aspekty, které bych ráda srovnala u projevů násilí na ženách a na seniorech, jsou příčiny špatného zacházení a týrání. Příčiny bývají často odlišné a posuzují se a zjišťují jen velmi obtížně. Především každý případ domácího násilí je individuální a má svá specifika. Také se většina obětí bojí a stydí mluvit o domácím násilí a o jeho příčinách, jelikož často jsou pachateli nejbližší osoby. Nevidí vinu na straně pachatele, ale obviňují sami sebe, že selhali v roli rodiče či partnerky. Další rovinou sebeobviňování je to, že se o sobě domnívají, že se nevhodně chovali a sami svým jednáním násilí vyvolali. U domácího násilí páchaného na ženách jsou nejčastější

130

příčiny dle šetření, které provedl Bílý kruh bezpečí, tyto:

- povahové založení partnera (31% žen uvedlo povahové rysy jako hlavní příčinu domácího násilí),
- užívání alkoholu agresorem (44%),
- psychická porucha (30 %),
- neshody s vedením domácnosti (43 %),
- problémy v rodině (špatné rodinné vztahy).

Tyto názory jsou založeny na výpovědi a zkušenostech obětí (žen), ale shodují se v mnoha bodech se současnými názory odborníků. Osobnost a povahové založení jsou považovány za hlavní příčiny vysvětlující domácí násilí.

Příčiny domácího násilí u seniorů jsou v některých bodech stejné jako u domácího násilí páchaného na ženách: špatné rodinné vztahy (na agresi se podílí agresor i oběť),

- psychická porucha agresora,

- povahové založení agresora (vliv dědičnosti a výchovy).

U domácího násilí páchaného na seniorech se objevují také odlišné příčiny od násilí páchaného na ženách. Především tyto příčiny souvisejí s věkem a zdravotním stavem oběti:

- nesoběstačnost a závislost na další osobě,
- různá onemocnění (demence, poruchy řeči a hybnosti starého člověka),
- nepotřebnost a přebytečnost seniora ve společné domácnosti,
- odlišné názory a pohledy na svět, skutečnosti,
- získání seniorova majetku a financí.

Důvodů, proč je senior terčem domácího násilí, je několik. Především to může být **závislost seniora na pachateli**. A to jak materiálně, tak i emocionálně, tato příčina se objevuje i u násilí páchaném na ženách. Jednou z dalších a velmi nebezpečných příčin je i **přijímání seniorů jako generace**, která zatěžuje celou společnost. Senioři jsou vnímáni jako příživníci, kteří společnosti nic nepřinášejí a stát musí shánět peníze na jejich důchody. Trendem dnešní doby je jedinec zdravý, silný a krásný. Se stárnutím je spojen

problém věkové diskriminace – ageismus.¹³¹ Tato forma diskriminace jedinců kvůli vyššímu věku nabývá řady forem a je specifická tím, že kdokoliv se může stát potencionální obětí této diskriminace. Věk jedince na sebe váže soubor různých sociálních charakteristik a především role a očekávání plynoucí z věku jedince. Ageismus bývá někdy vysvětlován jako nepřátelské a agresivní chování vůči starým lidem a stává se tedy příčinou násilí páchaného na seniorech.¹³² Staří lidé jsou bráni jako senilní, rigidní ve svém myšlení a názorech, staromódní morálních postojích a dalších oblastech života. Ageismus dovoluje mladším generacím vidět starší lidi jako odlišné od nich samých, a proto jim brání, aby se se staršími lidmi identifikovali jako s lidskými bytostmi.

Dalším důvodem, proč se stává senior obětí domácího násilí, je celkové **snížení sociálních kontaktů**, jinými slovy senior bývá více izolován od ostatních. Odchodem do důchodu se mění životní stereotyp, přerušují kontakty, sníží se finanční zdroje a člověk mnohdy začíná žít osaměle – reálnou se stává hrozba sociální izolace. Ta představuje ztrátu kontaktů s prostředím, ve kterém člověk žije. Také starý člověk je závislý na společnosti a sociálních kontaktech. Jejich ztráta je pro něj velkým stresem.

¹³¹

Blíže tento pojem vysvětluji ve třetí kapitole: Násilí páchané na seniorech. s. 48.

¹³²

Haškovcová, H. Fenomén staří. Praha: Panorama, 1989. s. 25.

V neposlední řadě je to i **horší zdravotní stav**, a to jak fyzický, tak psychický, který zvyšuje pravděpodobnost, že domácí násilí nebude na daném jedinci odhaleno.

Pozitivní citová vazba může být na začátku péče o seniora přítomna, ale málokdo si uvědomuje, že tato péče může být poměrně velmi náročná. Ať už fyzicky, psychicky, časově či finančně. Většinou vše najednou, což se po určitém čase může zdát nezvladatelné. Toto vše může vyústit až v různé formy domácího násilí. Tato náročnost péče vede i k tzv. syndromu vyhoření, který pak též bývá jednou z příčin, které se mohou podílet na zmiňovaném chování.

Když pominu různé psychopatologické příčiny (poruchy osobnosti, psychotická onemocnění, apod.), musím ještě zmínit jeden faktor, který přispívá k výskytu domácího násilí na seniorech a tou je vlastně relativně **vysoká tolerance tohoto chování ve společnosti**. Tato vysoká tolerance se netýká fyzického či sexuálního násilí na seniorech, ale například určitého ekonomického nátlaku či využívání seniorů a také nerespektování jejich potřeb a názorů.

Důležité jsou také vzájemné vztahy mezi členy rodiny. Zde je důležitá výchova a jakým způsobem je dítěti předkládán vztah ke starým lidem. Při soužití několik generací v jedné společné domácnosti často dochází k mezigenerační problémům, které mají také svůj podíl na vzniku konfliktů a domácího násilí. Jedná se zejména o vztahy mezi prarodiči a vnoučaty. V některých případech vnoučata neberou své babičky a dědečky za své blízké a mají s nimi chladné vztahy, ale často tomu bývá i naopak a vnoučata se k nim chovají mnohem lépe než jejich vlastní děti. Zlom nastává v situaci, kdy rodina přestane plnit svou podpůrnou funkci vůči starému člověku anebo se senior stává závislým na svých příbuzných. Rodina ho začne vnímat jako zatěžující článek rodiny, které svými denními potřebami obtěžuje okolí.

4.5 Formy domácího násilí

Pokud jde o formu násilí, u domácího násilí na ženách převládá jednoznačně fyzické a psychické násilí, sexuální násilí není tak časté. U násilí na ženách bývá u jednotlivých případů zastoupeno fyzické napadání oběti a současně i její psychické ponižování. Výjimečně se vyskytují čistě psychické podoby týrání, kdy agresor vědomě ponižuje, vyhrožuje a vzbuzuje strach oběti. Pouze sexuální forma násilí na partnerkách

je podle dosavadních zjištění a výpovědí obětí v ČR ojedinělé.¹³³ Většinou dochází k propojování jednotlivých forem násilí. Agresor používá tělesné ataky a tresty s promyšlenými emočními údery, které mají oběť ponížit a nabourat sebeúctu, sebepojetí a sebevědomí týrané osoby.

Další formy násilí, které se objevují v partnerských vztazích, je možné označit za ekonomické a sociální násilí. Ekonomické násilí zde má jinou podobu než u starých lidí, především se jedná o omezování přístupu k penězům a neustálé kontrole všech příjmů a výdajů. U sociálního násilí agresor často využívá děti či jiné osoby jako prostředek nátlaku na ženu a zakazuje jí kontakt s příbuznými a okolím. Tímto postupem získává agresor absolutní moc nad ohroženou osobou.

Poměrně často se u partnerského násilí setkáváme s pokračováním násilí po ukončení vztahu ve formě nebezpečného pronásledovaného, obtěžování, slídění a vyhrožování (tzv. ex-partner stalking), které však už není domácím násilím, neboť soužití ve společné domácnosti skončilo. Stalking je definován jako úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu života a ohrožuje její

¹³⁴ bezpečnost. Hlavním znakem je obsesivní fixace agresora na bývalého partnera. Stalking se projevuje pronásledováním, vyhrožováním, zanecháváním znepokojivých telefonních nebo e-mailových zpráv, sledováním cesty oběti domů či do zaměstnání, zasláním dárků a nadměrnou, nevhodnou či obecně nechtěnou pozorností. Toto jednání se projevuje nejen po ukončení dlouhotrvajících manželství, ale také jako následek rozchodu heterosexuálních i homosexuálních partnerských či mileneckých vztahů. Aktéry mohou být i rodiče, prarodiče či sourozenci bývalých partnerů.

Za nejnebezpečnější formu týrání u seniorů je považováno fyzické násilí. Toto týrání může seniorovi způsobovat vážné zdravotní potíže jako zlomeniny, otoky, popáleniny, podlitiny atd. Tato zranění mohou mít pro starého člověka fatální charakter. Fyzické týrání se stává pro samotného seniora nebezpečné jednak kvůli možným zdravotním následkům, ale také kvůli izolovanosti, ve které se mnohdy nachází. Tato izolovanost mu znemožňuje požádat o pomoc okolí. Zároveň však viditelné příznaky fyzického násilí mohou upozornit okolí na tento problém.

Druhým nejobávanějším druhem týrání pro seniory je týrání psychické. Senior

¹³³

Matoušek, O. *Sociální práce v praxi*. C. d., s. 236.

¹³⁴

Čírtková, L., *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 225.

je ponižován různými výroky, záměrným odloučením od blízké osoby apod. Seniorům je zakazován styk s okolím, jsou zavíráni do jedné místnosti, ze které nesmějí vycházet, je jim odebrána televize či rádio, a tím ztrácejí kontakt s okolním světem. V nejhorších případech nemají v pokoji okno ani světlo. Oběť může trpět psychickými problémy, může se chovat zmateně a ustrašeně, tyto psychické potíže se mohou odrazit ve zdravotním stavu. Senior často trpí nespavostí a nechutenstvím. Úzkostné a panické stavy jsou bohužel většinou řešeny pomocí medikamentů a lékaři či sociální pracovníci nehledají pravou příčinu problémů. Staří lidé prožívají pocity méněcennosti a studu. Mají strach se svěřit se svými problémy někomu z okolí. Psychické násilí není tak zřetelné jako fyzické týrání a je těžko zjištělé.¹³⁵

Dalšími typickými formami násilí na seniorech je psychické a ekonomické násilí. Dospělé děti velmi často vyžadují neodůvodněně a neoprávněně finanční výpomoc rodičů. V naší společnosti se traduje přežitý model, kdy rodiče by stále měli nést finanční zodpovědnost za své děti a to i v případě, že jsou už výdělečně činné.¹³⁶ Finanční výpomoc ze strany starých rodičů je považována za normální a žádanou. Pokud se senior brání finančně přispívat, vede to k psychickému vydírání typu: Pokud nedostanu žádné peníze, nebudu tě navštěvovat, nebudeš vídat svá vnoučata, s ničím ti nepomohu atd. Objevuje se i nátlakem vymáhaný převod seniorovi nemovitosti na děti a blízké, nebo upravení závěti. Starý člověk nechce být osamocen a většinou nemá na vybranou a přistoupí k požadavkům agresora. Pomalu se dostává do finančních problémů, nemá peníze na léky a jídlo. V nejhorších případech je mu násilně odebrán celý důchod. Členové rodiny mívají neobvyklý zájem o majetek seniora nebo může dojít k náhlému převodu majetku jiné osobě.

Pokud se zmiňuji o formách násilí na seniorech, nesmím opomenout zanedbávání. Jedná se o nedostatečné poskytnutí pomoci, péče a stravy. Toto zanedbávání může být záměrné, ale může být také důsledkem neinformovanosti a neodbornosti pečujících osob. U zanedbávání je důležité citlivě a jemně rozpoznat, zda je způsobeno vlastní neschopností seniora nebo druhou osobou.

Špatný tělesný a psychický stav starého člověka, může vést k tomu, že není schopen

¹³⁵

Šimková, M.; Chovanec, T.; Hrušková, M., *Problematika špatného zacházení se seniory* in Kontakt, č. 1-2 /2005. s. 41.

¹³⁶

Zimmelová, P. Ekonomické násilí. In: *Domácí násilí na mužích a seniorech*. C. d., s. 91.

zajistit si potravu, bydlení, lékařskou péči či jiné životní potřeby. Příznaky takového sebezanedbávání mohou být: dehydratace, podvýživa, znečištění moči a stolicí, nevhodné oblečení, proleženiny atd.

Rozpoznání špatného zacházení by mělo být hlavně úkolem lékaře. Často je lékař jediná osoba, se kterou se senior dostává do pravidelného kontaktu. Diagnostika zanedbávání starých lidí je do značné míry nedostatečná a podceňovaná.¹³⁷ Důvodů je několik. Tato oblast je stále tabuizovaná, a tudíž opomíjená. Dalším důvodem může být, že lékař nechce zasahovat do citlivých záležitostí klienta a následně se nechce pouštět do úředních jednání. Při podezření na špatné zacházení se starým člověkem je nutné zajistit sociální šetření v místě bydliště. Stejně jako ženy, senioři nemusejí trpět jen jednou formou týrání, ale i několika najednou. Fyzické týrání se často pojí s psychickým ponižováním a zanedbáváním.

Z komparace tedy vyplývá, že u násilí na seniorech využívá agresor stejné formy jako u násilí páchaném na ženách. Jedná se především o fyzickou a psychickou formu násilí. Ekonomické násilí se také objevuje u seniorů, ale pachatelé využívají odlišné taktiky, především je na starých lidech vynucováno finanční přispívání osobám, které jsou finančně soběstačné. Staří lidé jsou manipulováni k převodu majetku na určitou osobu.

Specifickou formou násilí je zanedbávání péče o seniory a systémové týrání. Staří lidé se špatným zdravotním stavem nejsou schopni se o sebe postarat a musí o ně někdo pečovat. Tento úkol přijímá nejbližší rodina a to často i nedobrovolně a v některých případech dochází k neuspokojování tělesných, duševních a sociálních potřeb seniora. Mezi nejčastější případy zanedbávání péče, ať již úmyslného nebo neúmyslného, řadíme nedostatečnou výživu seniora, nedostatečné topení v bytě, nevhodné ošacení nebo lékařskou péči.

U starých lidí se setkáme s tzv. systémovým týráním, také často nazývaným jako druhotné týrání. Tato forma násilí je způsobena společenskými normami, postupy nebo přímo systémem, který byl založen na pomoc a ochranu seniorům. Jde například o upírání práva být slyšen a podílet se na rozhodování o sobě samém, rozhodování o podstatných záležitostech nejen bez souhlasu, ale i bez informování seniorů, nebo nerespektování rozhodnutí seniorů) a je vyústěním nedostatečného postihování tohoto jednání z pohledu

¹³⁷

Zimmelová, P. Ekonomické násilí. In: *Domácí násilí na mužích a seniorech*. C. d., s. 41.

platné legislativy; stejně tak chybí i pochopení a motivace stárnutí podporovat.

V institucionálních zařízeních se objevuje nerespektování důstojnosti seniorů, které se řadí k týrání a jedná se především o urážky ze strany personálu, dále nerespektování soukromí (vstup bez zaklepání, prohlížení osobních věcí atd.)

Závěr

Tato diplomová práce se věnuje problematice domácího násilí. Domácí násilí je nebezpečný celospolečenský jev, kterému by měla být věnována pozornost. Tato práce měla za cíl představit ucelené informace o domácím násilí, o jeho příčinách, podobách, formách a výskytu v české společnosti. Zaměřila jsem se především na dvě skupiny osob ohrožených domácím násilím a to na ženy a na seniory. Práce je zaměřená teoreticky a na základě získaných informací z dostupné – hlavně psychologické a sociologické – literatury srovnává domácí násilí páchané na ženách a na seniorech z různých důležitých hledisek. Především jsem se zaměřila na osobu pachatele a oběti, kde je možné identifikovat výrazné rozdíly, z nichž pramení další odlišnosti (například dostupnost pomoci, míra závislosti). Komparativní metodou jsem ověřila platnost hypotéz, které jsem si stanovila v metodologické části této práce.¹³⁹

Domácí násilí páchané na ženách a seniorech má několik společných aspektů, především co se týče prostředí, ve kterém k násilí dochází. Tímto prostředím se stává společná domácnost a to agresorovi poskytuje mít oběť neustále pod kontrolou. Navíc agresor oběť velice dobře zná a ví, co ji nejvíce zraňuje, pozoruje její reakce a mění svoji taktiku. U domácího násilí na ženách a seniorech jsou společné i některé formy násilí. Většinou dochází k fyzickému a psychickému násilí, u seniorů se také objevuje ekonomické násilí (vymáhání financí a darů) a zanedbávání. Specifické formy má institucionální násilí na seniorech.

Senioři mají ale svá specifika spočívající v nezvratné změně jejich organismu jak po stránce psychické, tak po stránce fyzické. Senior se stává osobností závislou na svém okolí, nemá dostatek fyzických sil, a tím se stává snadnou obětí pachatelů trestné činnosti obecně, a zejména blízkých osob, které se na starých lidech dopouštějí domácího násilí. Problém domácího násilí na seniorech není tolik diskutován a sledován jako domácí násilí páchané na ženách. Jednak za to mohou, do určité míry, sami senioři, kteří jsou vůči násilí častěji tolerantní a také násilí zatajují, či ho dokonce omlouvají. Staří lidé jsou často zcela závislí na svých blízkých a stydí se, jelikož si myslí, že selhali jako rodiče.

U žen jako u oběti domácího násilí vidím větší možnosti se vymanit z násilnického vztahu a začít žít normálně. Jednak mají dostatek fyzické a psychické síly, nejsou zcela závislé na druhé osobě, mohou se pohybovat a také mají kolem sebe větší počet

139

Hypotézy formuluji v úvodní části práce str. 10

tzv. „potencionálních zachránců“. Často jsou to ženy v produktivním věku a mají ještě velkou část života před sebou. U seniorů tomu je přesně naopak a často slýcháme argument starých lidí, že by to už do smrti nějak vydrželi. Nemají chuť do života, jsou nemocní, nemohoucí a kdo by se o ně postaral, kdo by za nimi chodil. Bojí se, že by ztratili kontakt se svými dětmi, s vnoučaty.

V dnešní době je mnohem dostupnější pomoc obětem domácího násilí, než tomu bylo v minulosti. Existuje velké množství intervenčních center, na které se oběti mohou obrátit. Navíc od roku 2007 je v platnosti zákon o vykazání, který dovoluje policii vykázat agresora až na deset dní ze společné domácnosti. Myslím si, že týrané ženy mají pomoc dostupnější než staří lidé. Senioři bývají vězněni ve společné domácnosti, často jim jejich zdravotní stav nedovoluje pohyb, anebo jim jsou vycházky ven zakázány. To že nevycházejí ven, není nic neobvyklého, příbuzní zákaz vycházek omlouvají fyzickým a psychickým stavem oběti.

Myslím si, že lékař je osoba, které se může odhalit domácí násilí páchané na seniorech. Podle různých příznaků a vhodného rozhovoru s postiženou osobou může zjistit, že se jedná o domácí násilí a neměl by být k takovému zjištění zcela lhostejný. Toto je možné tvrdit právě proto, že lékař bývá často jediná osoba, se kterou se senior dostává do pravidelného kontaktu.

Pro prevenci a pomoc seniorům, kteří se stali oběťmi domácího násilí je velice důležitá informovanost o poskytnutí pomoci. Staří lidé často nevědí, na koho se mají a mohou obrátit a že skutečně existuje mnoho institucí, kde jim pomohou. Ale to že senioři budou znát místa, kde jim poskytnou pomoc, neznamená, že bude násilí vyřešeno. Jako nejdůležitější se mi jeví to, aby starý člověk, který se s násilím proti své osobě setká, našel v sobě sílu promluvit o prožitcích a událostech spojených s tímto násilím.

Domnívám se, počet případů domácího násilí na seniorech se bude zvyšovat, jelikož populace stárne a stále přibývá starých lidí, ale se stárnutím populace souvisí též problém chudnutí země. Demografický pojem stárnutí a vymírání obyvatelstva je spojeno se zvýšením hranice odchodu do důchodu až na 70 let a současně s tím i propad výše reálných příjmů budoucích důchodců a výdajové zatížení osob v produktivním věku.¹⁴⁰

Řešení problému domácího násilí páchaného na seniorech bude velice obtížné. Předpokladem pro prevenci násilí proti seniorům se stává především výchova v rodině.

¹⁴⁰

Český statistický úřad: Populační prognóza ČR do r. 2050. [online]. [cit. 20. dubna 2013] Dostupné z <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4025-04>.

Děti se učí tomu, co v rodině vidí, a vnímají, jaký mají rodiče postoj ke starým lidem, jak se chovají ke svým rodičům a to samé budou pravděpodobně často praktikovat i v budoucnosti. Společnost by měla být vnímavější a citlivější ke stáří. Měli bychom si uvědomit, že všichni jednou budeme staří.

O násilí na ženách toho víme mnoho, existuje tisíce příruček a knížek popisují způsoby řešení, příčiny atd. Až v poslední době roste zájem o domácí násilí na starých lidech. Domácí násilí na seniorech se jen obtížně podchycuje a okolí obětí většinou netuší, že v rodině dochází k týrání a zneužívání starého člověka.¹⁴¹

Na základě komparace jsem potvrdila tyto hypotézy:

- Prostředí, ve kterém dochází k domácímu násilí je společné jak pro ženy, tak pro seniory. Jelikož prostředím domácího násilí se stává rodina (společná domácnost)
- Mezi oběťmi domácího násilí komparovaných skupin jsou značné odlišnosti, které budou dány věkem a zdravotním stavem oběti. Za společný znak, zde považuji vztah závislosti na pachateli (emocionální, materiální).
- Osoby pachatele budou odlišné. U domácího násilí páchaného na ženách jsou iniciátoři násilí muži. U seniorů to bývají různé osoby, ale nejčastěji jejich děti, vnoučata nebo ostatní příbuzní, se kterými žijí ve společné domácnosti.
- Předpokládám, že některé příčiny, které vedou ke špatnému zacházení a týrání se ženami a seniory budou společné. Především to budou ty příčiny, které se budou týkat rodinných vztahů a osobnosti pachatele. Odlišné budou ty příčiny, které se vyplývají ze špatného zdravotního a psychického stavu starého člověka.
- Formy násilí: Předpokládám, že společné budou formy tělesného a psychického násilí, které bývají nejčastější formou násilí vůbec. Specifické bude násilí ekonomické páchané na seniorech a další formy násilí páchaného na starých lidech (zanedbávání péče, systémové týrání atd.).

Domácí násilí páchané na ženách a seniorech má několik společných jevů a ale najdeme mezi nimi i značné rozdíly a to především z hlediska osoby pachatele a oběti. Společné je prostředí tedy společná domácnost (rodina), ve které k násilí dochází. Jedná se o prostředí, které pachatel i oběť zná a je na něm zainteresován a to přináší i své problémy, především v odhalování domácího násilí. Pokud jsem se zaměřila na oběti

¹⁴¹

Šimková, M., Chovanec, T., Hrušková, M., Problematika špatného zacházení se seniory in Kontakt 1-2/ 2005. s. 37-44.

domácího násilí (ženy a seniory), tak tyto dvě skupiny mají svá specifika a jako společné znaky vidím jejich závislost na agresorovi, stud a strach o daném problému hovořit. Jako oběti násilí musí mít podobné pocity a zažívat si ponižování, nadávání, fyzické napadání od nejbližších osob. Jak ženy, tak staří lidé často trpí pocitem méněcennosti a svalují vinu na sebe, omlouvají pachatele týrání, jelikož doufají, že se situace zlepší, jelikož je spojuje blízký vztah. U žen ale vidím větší šance se vymanit z cyklu násilí, jelikož jsou soběstačné a dovoluje jim to jejich zdravotní stav a také izolovanost vůči okolí není v takové míře jako u starých lidí. U násilí páchaném na seniorech se stávají pachatelé nejbližší osoby starého člověka, tedy jeho děti, což vede k tomu, že se senioři za takové jejich jednání velice stydí a zatajují ho. Dále jsem srovnávala formy násilí a dospěla jsem k názoru, že formy násilí u daných dvou skupin jsou stejné. U seniorů se objevují specifické formy násilí, jako je zanedbávání a systémové týrání či popírání důstojnosti a práv starého člověka. Ke každému případu domácího násilí je ale nutné přistupovat individuálně a velice šetrně ve vztahu k postižené osobě.

Domácí násilí je patologický jev, který se v naší společnosti vyskytuje už od pradávna a asi bude existovat nadále, jelikož není reálné ho zcela vymýtit. Proto se stává velice důležité, jakým způsobem se k tomuto problému společnost postaví a jak mu bude schopna čelit. Nemělo by být prioritou řešit až samotné následky domácího násilí na seniorech, ale lepší cestou je preventivní působení proti tomuto patologickému jevu za využití všech dostupných prostředků a pozvednutí obecného povědomí společnosti o tomto problému.

Domnívám se, že pozitivní skutečností je, že se na tento negativní jev stále více poukazuje s cílem posílit povědomí veřejnosti o jeho existenci a závažnosti. Přijímají se nové zákony, provádějí se výzkumy, podnikají se kroky v oblasti osvěty, vznikají nové intervenční centra a osvětové programy. Do těchto programů se zapojují různá občanská sdružení a další podpůrné subjekty.

Velmi důležité je o problému domácího násilí hovořit a nepodceňovat tento problém. Mylně se mnozí z nás domnívají, že nás se tento problém netýká, což je omyl. Každý z nás je může stát obětí domácího násilí. Informovaná společnost v této problematice je základem úspěšné prevence před domácím násilím. Lidé si uvědomí existenci tohoto fenoménu, a pokud se s ním ve svém okolí setkají, budou schopni ho identifikovat a přispět k jeho řešení. Dále se potvrzuje, že je velice důležité zabývat se rodinou a to jejím vývojem, vztahy mezi jednotlivými členy rodiny a vztahy mezi

generacemi. Rodina má svoji nezastupitelnou úlohu v celém lidském životě, právě v ní se učíme, jak se máme chovat k partnerovi či ke starým lidem.

Seznam použité literatury

- BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009.
- BAŠTECKÁ, Bohumila, GOLDMANN, Petr. *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál, 2001.
- BURIÁNEK, Jiří a kol. *Domácí násilí na mužích a seniorech*, Triton, Praha/Kroměříž, 2006.
- BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven, žena v domácím násilí*. Computer Press,a.s. 2007.
- CARLSON, Bonnie. E. Stresss and Coping Approach to Intervention with Abused Women. *Family Relations*, vol. 46, 1997, str. 294.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠOVÁ, Petra et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007.
- DALY, Jeanette; JOGERST, Gerald. Statute Definitions of Elder Abuse. *Journal of Elder Abuse and Neglect*. 2001, roč. 13, c. 4, s. 39-57.
- GJURIČOVÁ, Šárka; KOCOURKOVÁ, Jana; KOUTEK, Jiří. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- GORBIEN, Martin J; EISENSTEIN, Amy. R. *Elder Abuse and Neglect: An Overview*. s. 279-293 In GORBIEN, M. J. *Clinics In Geriatric medicine. Elder Abuse and Neglect*. Volume 21, Number 2. Elsevier - Health Sciences Division, 2005
- HABART, Pavel; HÁVA, Petr. *Týrání a zanedbávání seniorů. Problém „elder abuse“ v zařízeních ústavní péče v ČR*. *Zdravotnictví v České republice*, 2007, I/X, s. 16-27.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004.
- HUŇKOVÁ, Marie; VOŇKOVÁ, Jiřina. *Domácí násilí v ČR z pohledu práva*, Justiční akademie ČR, 2004.
- HOLEKSOVÁ, Taťána. *Ležící nemocný člověk v domácím prostředí. Praktická příručka jak pečovat o málo mobilního a zcela imobilního člověka doma*. 1.

- vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 91 s.
- KALVACH, Zdeněk et al. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada, 2004
- KALVACH, Zdeněk; ZADÁK, Zdeněk; JIRÁK Roman; ZAVÁZALOVÁ, Helena; HOLMEROVÁ, Iva; WEBER, Pavel. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. Praha: Grada Publishing, 2008.
- KOVAL, Štefan. *Týranie starých ľudí*. Košice: Pont, 2001,
- JOSHI, Seema; FLAHERTY, Joseph. *Elder abuse and Neglect in Long-Term Care*. s. 333-354 In GORBIEN, M. J. *Clinics In Geriatric medicine. Elder Abuse and Neglect*. Volume 21, Number 2. Elsevier - Health Sciences Division, 2005.
- NERENBERG, Lisa. *Elder Abuse Prevention: 1. vyd. Emerging Trends and Promising Strategies*. New York: Springer Publishing Company, LLC, 2008
- VOŇKOVÁ, Jiřina; SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*, 2.přepracované vydání, proFem o.p.s 2008.
- PRITCHRD, John. *The Abuse of Older People: A Training Manual for Detection and Prevention*. 2. vyd. London: Jessica Kingsley Publishers, 1995.
- QUINN, Mary Joy; TOMITA, Susan K. *Elder Abuse and Neglect. Causes, Diagnosis, and Intervention Strategies*. 2. vyd. New York: Springer Publishing Company, 1997. RUSH, Myron. D. *Syndrom vyhoření*. Praha: Návrat domů, 2003.
- STŘÍLKOVÁ, Patricie; FRYŠTÁK, Marek. *Vykázání jako prostředek ochrany před domácím násilím*. Ostrava: Key Publishing, 2009.
- ŠIMKOVÁ, Marie; CHOVANEC T.; HRUŠKOVÁ, Miroslava, *Problematika špatného zacházení se seniory in Kontakt 1-2/ 2005*. 44 s.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krizová intervence pro praxi*. Praha: Grada, 2004.
- TOŠNEROVÁ, Tamara. HESTIA, ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině: průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele*. Praha: Univerzita Karlova, Ambulance pro poruchy paměti, 2002.
- TOŠNEROVÁ Tamara. *Ageismus: Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ústav lékařské etiky 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, 2002.
- ÚLEHLOVÁ, Dagmar. *Problematika domácího násilí pro zdravotnické pracovníky*.

Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2009.

VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana, TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008.

VYKOPALOVÁ, Hana. Násilí v rodině. In: Kriminallistika, č 4. 2001.

Internetové zdroje:

Anarchofeministická skupina. [online]. [cit. 2012-11-24]. Dostupné na:

< <http://fs8brezna.ecn.cz/files/Anarchofeminismus.html>>.

Bílý kruh bezpečí.[online].[cit. 2012-11-24] Dostupné na:

<http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=298>.

Český dialog (časopis pro Čechy doma i v zahraničí). [online]. [cit. 2012-11-24]

Dostupné na:<<http://www.cesky-dialog.net/clanek.php?idcl=1434&aidci=>>.

Český statistický úřad, Genderové statistiky, Základní pojmy. [online].

[cit. 2013-24-11] Dostupné na:

<http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_pojmy>.

Donalinka. [online]. 2007 [cit. 2012-11-24]. Základní informace. Dostupné na:

<http://www.donalinka.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=355>.

Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011-2014. [online]. [cit 2013-27-11]Dostupný na:

<<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>>.

Přehledy vykazání statistiky Bílého kruhu bezpečí.[online]. [2013-27-11] dostupné na:

<<http://www.domacinasili.cz/statistiky/>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1

Počet vykázáni leden /únor 2013, rok 2012

Príloha č. 1

Zpracoval Bílý kruh bezpečí – dostupné na <http://www.domacinasili.cz/statistiky/>

PŘEHLED POČTU VYKÁZÁNÍ POLICIÍ ČR DLE KRAJŮ V ROCE 2013

KRAJ	Zpracoval Bílý kruh bezpečí, o.s. - 12.3.2013												2013	celkem v letech						Celkem
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Jihočeský	5	2											7	50	37	35	84	72	64	342
Jihomoravský	7	10											17	82	72	82	87	118	150	591
Karlovarský	9	9											18	32	46	49	79	137	111	454
Královéhradecký	3	4											7	34	22	16	44	45	52	213
Liberecký	6	8											14	30	36	68	62	82	104	382
Moravskoslezský	7	10											17	213	110	111	108	135	97	774
Olomoucký	4	10											14	44	35	43	61	112	100	395
Pardubický	5	5											10	61	39	44	73	92	104	413
Plzeňský	6	4											10	16	22	14	27	23	30	132
Hlavní město Praha	9	11											20	59	34	48	104	123	138	506
Středočeský	9	8											17	79	67	59	64	121	106	496
Ústecký	14	13											27	81	87	134	133	202	204	841
Vysočina	6	2											8	32	26	39	51	42	43	233
Zlínský	9	6											15	49	46	36	81	126	102	440
CELKEM VYKÁZÁNÍ	99	102	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	201	862	679	778	1058	1430	1405	6212
z toho opakovaná	16	11																		
tj. v %	16%	11%																		

PŘEHLED POČTU VYKÁZÁNÍ POLICIÍ ČR DLE KRAJŮ V ROCE 2012

KRAJ	Zpracoval Bílý kruh bezpečí, o.s. - 14.12.2012												2012	celkem v letech						Celkem
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.		2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Jihočeský	4	7	5	10	9	3	4	2	3	5	6		58	50	37	35	84	72		278
Jihomoravský	6	13	9	24	12	13	20	11	13	8	9		138	82	72	82	87	118		441
Karlovarský	15	16	11	6	8	10	8	10	5	5	12		106	32	46	49	79	137		343
Královéhradecký	10	5	7	2	2	3	6	3	4	3	2		47	34	22	16	44	45		161
Liberecký	5	8	11	17	13	6	10	10	6	7	4		97	30	36	68	62	82		278
Moravskoslezský	9	6	11	10	7	16	5	4	11	8	9		96	213	110	111	108	135		677
Olomoucký	9	8	9	10	8	9	7	10	8	9	9		96	44	35	43	61	112		295
Pardubický	12	7	9	8	5	16	5	10	10	7	4		93	61	39	44	73	92		309
Plzeňský	3	2	2	1	3	6	6	0	1	1	4		29	16	22	14	27	23		102
Hlavní město Praha	12	8	21	13	13	6	12	7	10	11	13		126	59	34	48	104	123		368
Středočeský	9	5	13	8	11	7	10	7	7	6	8		91	79	67	59	64	121		390
Ústecký	18	17	18	22	13	22	12	22	13	18	15		190	81	87	134	133	202		637
Vysočina	3	4	2	2	5	3	2	4	3	4	6		38	32	26	39	51	42		190
Zlínský	14	12	5	8	8	7	9	9	3	9	5		89	49	46	36	81	126		338
CELKEM VYKÁZÁNÍ	129	118	133	141	117	117	116	109	97	101	106	0	1294	862	679	778	1058	1430		4807
z toho opakovaná	16	14	15	19	15	17	12	13	14	16	16		167							
tj. v %	12%	12%	12%	13%	13%	15%	10%	12%	14%	16%	15%									